

САЖЕТ ПРИКАЗ СУДСКЕ ПРАКСЕ У СЛУЧАЈЕВИМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

**САЖЕТ ПРИКАЗ СУДСКЕ ПРАКСЕ У
СЛУЧАЈЕВИМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА**

Новембар 2015

Ову публикацију припремила је проф. др Иванка Марковић, редовни професор на предметима из кривичноправне области на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци, Правном факултету Универзитета у Источном Сарајеву и Вишој школи унутрашњих послова Бања Лука.

Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини је подржала објављивање ове публикације.

Ставови, налази, тумачења и закључци, изнесени у публикацији, ставови су аутора, и не морају нужно одражавати званични став ОЕБС-а или држава чланица. Материјали садржани у овој публикацији, могу послужити само у сврху општих информација, без било каквих гаранција, укључујући и оне који се односе на било коју посебну сврху. ОЕБС не гарантује тачност или потпуност информација у овој публикацији. У мјери у којој је то у складу са законом, ОЕБС не прихвата никакву одговорност у вези са било каквим губитком, штетом, потраживањима или трошковима који су нанесени или који су настали као посљедица, или у вези са кориштењем информација садржаних у овој публикацији.

Садржај

Сажетак	5
Увод	6
1. ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА	9
А) РАДЊА ИЗВРШЕЊА	10
1. Врбовање.....	10
2. Превоз	15
3. Предаја	19
4. Скривање.....	20
5. Примање.....	21
Б) НАЧИН ИЗВРШЕЊА.....	21
1. Употреба силе или пријетња употребом силе или других облика принуде	21
2. Отмица	27
3. Превара или обмана	28
4. Злоупотреба овлаштења или утицаја или положаја беспомоћности.....	29
5. Давање или примање исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем	31
Ц) ОБЛИЦИ ИСКОРИШТАВАЊА ЖРТВЕ	33
1. Проституција другог лица и други облици сексуалног искориштавања	34
2. Присилни рад или услуге	39
3. Ропство или њему сличан однос.....	41
4. Одстрањивање дијелова људског тијела	44
5. Други облици искориштавања	45
6. Пристанак жртве трговине људима на планирану експлоатацију.....	47
2. МАЛОЉЕТНА ЛИЦА КАО ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА	48
3. ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ПРИБАВЉЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЈЕЛОМ...	50
Закључак	54

Сажетак

Сажет приказ судске праксе у случајевима трговине људима, који је настао уз подршку Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини, намијењен је првенствено практичарима, тј. судијама, тужиоцима и адвокатима, али и онима који се у оквиру својих научних или других интересовања баве проблематиком трговине људима.

Основни циљ овог рада јесте да омогући свим заинтересованим да, на једном мјесту, имају увид у релевантну судску праксу везану са све облике трговине људима. У уводу се дају кратке напомене везане за међународну регулативу и домаће законодавство, те се указује на неопходност израде ове публикације у циљу бољег разумијевања и примјене свих правних инструмената који нам стоје на располагању у борби против трговине људима.

Први дио рада је посвећен елементима кривичног дјела, а обухвата обимну судску праксу класификовану по појединим елементима. Тако нпр. у дијелу који се односи на радњу извршења кривичног дјела читалац може за сваки алтернативно предвиђени облик радње извршења, поред кратког теоријског објашњења, наћи и примјере из судске праксе. Првенствено су приказани примјери из судске праксе у Босни и Херцеговини, али постоје и примјери из судске праксе других држава, нпр. Србије, Црне Горе, Хрватске, итд.

У погледу начина или средства извршења кривичног дјела, у оним случајевима у којима није било релевантне судске праксе, указује се на нека друга кривична дјела чијим тумачењем би се могло доћи до суштине појединих начина извршења. Такав случај имамо нпр. код отмице као начина извршења кривичног дјела, у вези којег је приказана судска пракса за кривично дјело отмице, јер је и то путоказ за правилно разумијевање овог начина извршења кривичног дјела.

Када је у питању трећи елемент овог кривичног дјела, тј. облици експлоатације или искориштавања, највише примјера постоји за сексуалну експлоатацију, али није занемарљива ни судска пракса везана за радну експлоатацију и за заснивање ропског или њему сличног односа.

Други дио рада се односи на малолетна лица као жртве кривичног дјела. С тим у вези се наводе специфичности овог кривичног дјела, као и примјери из судске праксе, из којих је очито да је у одређеном тренутку постојало непознавање, не само суштине овог кривичног дјела, већ и његове законске регулативе. Поред ових “лоших” примјера, у овом дијелу се даје приказ судских одлука у којима је вршена оцјена постојања сазнања на страни оптуженог о животној доби жртве, што је значајно за утврђивање његове кривичне одговорности за овај облик дјела.

Трећи дио рада односи се на одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом. Поред релевантних међународних аката којима се предвиђа обавезно одузимање такве користи, у публикацији се, кроз примјере из судске праксе, показује начин на који се може обрачунати приближна вриједност имовине прибављене кривичним дјелом.

Сажет приказ релевантне судске праксе у области трговине људима требао би послужити тужиоцима и судијама као полазна основа приликом тумачења појединих елемената кривичног дјела трговине људима. Публикација садржи већи број пресуда које представљају примјере добре судске праксе, али исто тако и неколико пресуда у којима је до изражаја дошло неразумијевање ове проблематике и погрешно тумачење појединих елемената овог кривичног дјела. У својој укупности, све наведене пресуде, требале би допринијети адекватној примјени законских рјешења у циљу ефикасног спрјечавања и сузбијања овог облика криминалитета.

Увод

Трговина људима, као самостално кривично дјело, егзистира у кривичном законодавству Босне и Херцеговине од 2003. године, када је ступио на снагу Кривични закон Босне и Херцеговине (КЗ БиХ). Уношењем ове инкриминације у групу кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, Босна и Херцеговина је испунила обавезу преузету потписивањем и ратификацијом Конвенције Уједињених нација (УН) против транснационалног организованог криминала и Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и дјецом.¹ Ако изузмемо кривично дјело трговине људима ради вршења проституције, из Кривичног Закона Републике Српске (КЗ РС), које је постојало и прије доношења Кривичног закона Босне и Херцеговине, и које је обухватало само један сегмент трговине људима², можемо рећи да је ступањем на снагу КЗ БиХ наша држава по први пут добила инкриминацију која регулише проблематику трговине људима у оном смислу у којем се ова проблематика третира и на међународном нивоу.³

Након доношења Конвенције УН-а и њених пратећих протокола 2000. године, донешени су нови правни инструменти са циљем увођења ефикаснијих мјера спрјечавања и сузбијања ове негативне друштвене појаве. Предлагане су нове кривичноправне мјере које су на свеобухватан начин третирале ову проблематику, почевши од инкриминисања саучесништва у трговини људима као самосталног кривичног дјела, кажњавања корисника услуга жртава трговине људима, преко обезбјеђивања оптималне заштите жртава трговине људима до изналажења ефикасних мјера за одузимање предмета кориштених у овом кривичном дјелу, као и одузимање имовине стечене овим обликом криминалитета. У том смислу треба споменути Конвенцију Савјета Европе о борби против трговине људима из 2005. године која је у Босни и Херцеговини (БиХ) ступила на снагу 1. маја 2008. године.

Наведено је имало велики утицај на физиономију кривичног дјела трговина људима јер су се, упоредо са развојем међународног права и постављених стандарда у овој области, развијале и кривичноправна доктрина и судска пракса указујући на пропусте и одређене

1 Босна и Херцеговина (БиХ) је потписала Конвенцију УН-а против транснационалног организованог криминала и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и дјецом, 12. децембра 2000. године у Палерму. Предсједништво БиХ ратификовало је ове документе одлуком која је ступила на снагу 27. марта 2002. године. Конвенција и Протоколи су објављени у Службеном гласнику БиХ – Међународни уговори, бр. 3/2002.

2 Према мишљењу изнесеном у публикацији под називом: “Трговина људима и одговор домаћег правног система“, Критички осврт на преглед закона и праксе у Босни и Херцеговини у свијетлу кључних међународних норми, ОЕБС, јуни 2009. године, кривично дјело трговина људима ради вршења проституције није у складу са дефиницијом која је садржана у релевантним међународним документима. Међутим, у публикацији се ипак каже да су у овој инкриминацији садржани елементи трговине људима (на стр. 131 наведене студије) што, на неки начин, потврђује тезу да је Кривични закон Републике Српске (КЗ РС), још од 2000. године, инкриминисао поједине облике трговине људима, односно трговину људима у циљу сексуалне експлоатације. Наиме, успостављање контроле над жртвом, уз примјену силе, пријетње, искориштавањем тешке материјалне ситуације итд., а у сврху њене експлоатације (у овом случају сексуална експлоатација) долазе до изражаја и у овој инкриминацији, тако да је оправдано рећи да кривично дјело трговине људима ради вршења проституције представља кривично дјело које инкриминише поједине, не све, облике трговине људима. Поред тога, не треба заборавити да је ова инкриминација унесена у кривично законодавство РС у вријеме када још није постојала универзално прихваћена дефиниција трговине људима на међународном нивоу (овај КЗ РС-а је ступио на снагу 1. октобар 2000. године, а Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и дјецом, отворен је за потписивање од 12. до 15. децембра 2000. године у Палерму, а затим у сједишту УН-а до 12. децембра 2002. године) те да је након тога, 2003. године, успостављена паралелно-подијељена надлежност у области кривичног законодавства у БиХ, након чега су кривична дјела против вриједности заштићених међународним правом пренесена у КЗ БиХ. Више о томе видите И. Марковић: Трговина људима ради вршења проституције (чл. 188 Кривичног законика Републике Српске, Гласник правде, бр. 9/02, с. 54-67.

3 Опширније о овоме видите И. Марковић: Трговина људима у кривичном законодавству Босне и Херцеговине, Зборник “Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета - II“ у издању Криминалистичко - полицијске академије, Београд, стр. 3-6.

нелогичности у законској формулацији ове инкриминације. У складу са тим, вршене су честе корекције и измјене законског описа кривичног дјела трговине људима, како на нивоу Босне и Херцеговине тако и на ентитетском нивоу. Кривични закон Босне и Херцеговине је од његовог ступања на снагу 2003. године, мијењан неколико пута, а конкретне измјене законског описа кривичног дјела трговине људима вршене су 2004, 2005, 2007, 2010 и 2015. године. Овом посљедњом измјеном Кривичног закона⁴, измијењен је назив кривичног дјела тако да се оно сада зове Међународна трговина људима а члан 186. има десет ставова којима су имплементирани основни захтјеви Конвенције Савјета Европе. Ограничавањем инкриминације самонамеђународну трговину људима постављени су критерији разграничења надлежности у овој области између државног и ентитетског кривичног законодавства, јер се КЗ БиХ инкриминише само међународна трговина људима, што значи да сви случајеви трговине људима без елемента иностраности спадају у надлежност ентитета. Поред ове инкриминације, уводи се и нови члан 186. (а) под називом: Организована међународна трговина људима којим се инкриминише организовање и руковођење групом или другим удружењем које заједничким дјеловањем почини кривично дјело трговине људима.

У Републици Српској (РС) су измјене у области кривичноправне регулативе трговине људима извршене Законом о измјенама и допунама Кривичног закона из 2013. године⁵ када је у групу кривичних дјела против полног интегритета унесено кривично дјело под називом Трговина људима (члан 198. (а), Трговина малољетним лицима (члан 198. (б) и Организовање групе или злочиначког удружења за извршење кривичних дјела трговине људима и трговине малољетним лицима (члан 198. (в). У Кривичном закону Брчко дистрикта БиХ, у групи кривичних дјела против полне слободе и морала, 2013. године⁶ уведено је кривично дјело трговина људима (члан 207. (а) и кривично дјело организована трговина људима (члан 207. (б). Законске формулације ових дјела су у складу са међународним стандардима. У Федерацији БиХ (ФБиХ) је процес усаглашавања кривичноправне регулативе у овој области са међународним стандардима још увијек у току.

Интересантно је напоменути да је у КЗ РС трговина људима у случају када је пасивни субјекат лице млађе од 18 година издвојена у посебно кривично дјело, за разлику од рјешења прихваћеног у КЗ БиХ, те да је, као тежи облик дјела, предвиђен случај у којем се основни облик дјела врши примјеном силе, озбиљне пријетње или другим облицима принуде, довођењем у заблуду, отмицом, уцјеном, злоупотребом свог положаја, односа повјерења, зависности или беспомоћности, тешких прилика другог, давањем новца или друге користи са запријеђеном казном затвора најмање осам година. Дакле, начин извршења кривичног дјела који представља основни елемент кривичног дјела трговине људима, када се она врши према пунољетном лицу, у овом случају представља квалификаторну околност, што је криминалнополитички оправдано. Наиме, кривично дјело трговине људима, у случају када је пасивни субјекат лице до 18 година живота постоји чим је предузета нека од алтернативно наведених радњи извршења у сврху експлоатације, независно од тога што није кориштен ниједан начин (средство) извршења из описа основног облика кривичног дјела трговине људима. Употреба силе, принуде или других алтернативно наведених начина извршења значајно повећава тежину овог кривичног дјела и степен његове опасности, тако да је наведено рјешење требало унијети и у КЗ БиХ као и у Кривични закон Брчко дистрикта БиХ (КЗ БД). Није криминалнополитички иста ситуација када се дјело врши према лицу млађем од 18 година без употребе наведених начина извршења или са њиховом употребом.

⁴ Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Босне и Херцеговине, “Службени гласник БиХ”, број 40/15 од 19.05.2015. године.

⁵ Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске, “Службени гласник Републике Српске”, број 67/13.

⁶ Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Брчко дистрикта БиХ, “Службени гласник Брчко дистрикта БиХ”, број 9/13.

У овом другом случају много је већи интензитет повреде заштићеног добра и много су теже последице за пасивног субјекта, што је законодавац требао имати у виду приликом формулисања овог кривичног дјела. Наиме, тачно је да законодавац за други облик дјела из става 2 члана 186. КЗ БиХ предвиђа казну затвора у најмањем трајању од десет година, док је за први облик дјела предвиђена казна затвора најмање пет година, али у основи таквог рјешења није начин извршења дјела, већ животна доб, узраст и зрелост пасивног субјекта. Сматрамо да употреба силе, пријетње и других облика начина извршења из става 1, код овог облика дјела, имају значај квалификаторних околности које увелико подижу степен опасности дјела и учиниоца, те да их законодавац, *de lege ferenda*, на тај начин треба и третирали. Према постојећем законском рјешењу, те околности се код овог облика дјела могу третирали само као отежавајуће, што није у духу европских иницијатива у спречавању и борби против трговине људима.

Измјене у законској регулативи кривичног дјела трговине људима нису специфичност само нашег кривичног законодавства, јер су и многе земље у окружењу прилично често мијењале физиономију ове инкриминације (нпр. Србија, Хрватска). Основни разлог овако честих измјена ове инкриминације састоји се у томе што је ријеч о посве новом виду криминалитета, који до сада није постојао, како у нашем тако и многим другим кривичним законодавствима, те да није постојао неки општеприхваћени и искуствено провјерени модел у упоредном законодавству, као и у самој природи овог вида криминалитета који по свом карактеру најчешће спада у веома сложене облике (организованог) криминалитета, који се може манифестовати у веома различитим појавним облицима, што ово дјело чини веома захтјевним у погледу његовог легислативног уређивања, а поготово у погледу његове примјене. Тумачење појединих елемената овог кривичног дјела понекада је у тој мјери различито да нпр. у истом чињеничном опису дјела један суд уопште не налази елементе овог дјела, док други суд, аргументовано образлаже постојање ове инкриминације (нпр. случајеви Б.П., Ц., Ц.Д.Ћ и Н. пред Судом Босне и Херцеговине).

Могло би се рећи да у Босни и Херцеговини још увијек постоје значајне недоумице и насналажења у примјени овог кривичног дјела. Таква ситуација последица је неразумијевања суштине и природе ове проблематике, али и недовољно развијене и неуједначене судске праксе. Како би се ставови судске праксе учинили доступним стручној јавности, у наставку текста ће се извршити анализа свих елемената овог кривичног дјела и дати примјери из судске праксе уз одређене коментаре. Приказ судске праксе, односно ставова заузетих у домаћој, а и у иностраној судској пракси, у погледу тумачења појединих елемената кривичног дјела трговине људима, требао би дати добру основу за адекватно тумачење и примјену ове инкриминације у будућности.

1. ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Специфичност кривичног дјела трговине људима долази до изражаја у неколико његових карактеристика, које у својој укупности имају велики значај за његову примјену. Прије свега, ради се о вишедјелатном или вишеактном дјелу, са алтернативно постављеним облицима и радњама извршења којима се оно може остварити, тако да, посматрано са феноменолошког аспекта, ово кривично дјело може да се појављује у великом броју различитих облика. Различитост његових појавних облика, а понекада и незаинтересованост саме жртве трговине људима да дјело буде откривено (нпр. у случају када жртва пристаје на експлоатацију), понекад отежавају препознавање и откривање овог кривичног дјела.

Према законском опису кривичног дјела датог у одредби става 1. члана 186. КЗ БиХ, кривично дјело има три главна елемента са алтернативно постављеним облицима извршења:

а) радња извршења: врбовање, превоз, предаја, скривање или примање лица;

б) начин извршења којима се дјело врши: употреба силе или пријетња употребом силе или други облици принуде, отмица, превара или обмана, злоупотреба овлашћења или утицаја или положаја беспомоћности или давање или примање исплата или других користи како би приволило лице које има контролу над другим лицем;

в) сврха искориштавања: искориштавање проституције другог лица или других облика сексуалног искориштавања, присилног рада или услуга, ропства или њему сличног односа, служење, одстрањивање дијелова људског тијела или какво друго искориштавање.

Да би у конкретном случају постојало кривично дјело трговине људима, сва три елемента, у неком од алтернативно постављених облика, морају бити кумулативно испуњена. Тако нпр. врбовање неког лица обманом у циљу сексуалног искориштавања представља ово кривично дјело. Изузетак постоји једино у случају када је жртва дјела лице млађе од 18 година, када је за постојање дјела довољно да се испуне само два елемента, тј. једна од алтернативно предвиђених радњи извршења у сврху искориштавања, без примјене неког од алтернативно предвиђених начина извршења (став 2. члан 186).

Значајну карактеристику кривичног дјела представља и одредба става 9, члана 186, према којој пристанак жртве трговине људима на искориштавање не утиче на постојање кривичног дјела, односно не искључује постојање кривичног дјела. Из тога произилази да је сврха ове инкриминације апсолутна забрана свих облика трговине људима, без обзира на став пасивног субјекта, односно на пристанак жртве трговине људима. Сличан став законодавца имамо нпр. и код кривичног дјела полно насиље над дјететом из чл. 195. Кривичног закона Републике Српске којим се инкриминише вршење обљубе или друге полне радње са дјететом, неовисно о чињеници да ли дијете пристаје на обљубу или другу полну радњу, односно неовисно од чињенице да је дијете иницирало обљубу или другу полну радњу. Кроз такве инкриминације изражава се став законодавца према том облику криминалитета, односно нулта стопа толеранције на овај облик криминалитета, те се пасивном субјекту пружа кривичноправна заштита, чак и под условом да је он својевољно пристао на извршење дјела. У питању је деликт који по својој природи представља унилатерално кривично дјело као облик нужног саучесништва код којих се кажњава само једно лице, тј. носилац радње извршења, а другом лицу се пружа заштита.

Кривично дјело трговине људима, по својој природи спада у трајна кривична дјела што може бити од значаја приликом утврђивања низа релевантних кривичноправних питања, а поготово, имајући у виду честе измјене законског рјешења овог кривичног дјела, у погледу временског важења кривичног закона. С тим у вези, у пресуди Суда Босне и Херцеговине број: Кж: 45/06 од 25.10.2006. године се истиче да „кривично дјело из члана 186. КЗ БиХ по својој природи спада у тзв. трајна кривична дјела која нису довршена у материјалном смислу све док траје противправно стање настало његовим чињењем, односно предузетом радњом извршења, а то у предметном случају значи да дјело није довршено сво вријеме за које траје стање подређености и у том смислу сексуалног искориштавања жртава дјела. Дакле, тек тренутак када је то стање из било којих разлога (вољом оптуженог као учиниоца дјела или без ње) престало да постоји, представља вријеме довршења овог дјела, јер је то релевантни моменат на основу којег се одређује вријеме његовог довршења у материјалном смислу, што је од значаја за низ кривичноправних питања, а посебно за временско важење и примјену правила која се на то односе у смислу члана 4. КЗ БиХ. Из тога произилази да, чак и под условом да су радње извршења дјела предузете и прије ступања на снагу КЗ БиХ (довршеност у формалном смислу), дјело се не сматра довршеним уколико је трајало њиме проузроковано противправно стање, а како је та чињеница недвојбено у побијаној пресуди утврђена, то је по оцјени овог вијећа првостепени суд правилно нашао да се укупни криминални догађај подведе и правно вреднује по КЗ БиХ, односно по одредбама из члана 186. став 2. у вези са ставом 1, односно чланом 54. КЗ БиХ”.

А) РАДЊА ИЗВРШЕЊА

Радња извршења овог кривичног дјела одређена је алтернативно као врбовање, превоз, предаја, скривање или примање лица у сврху искориштавања, под условом да је кориштен један од алтернативно наведених начина извршења.

1. Врбовање

Врбовање у најширем смислу ове ријечи подразумијева радње којим се код друге особе ствара одлука да нешто учини или не учини. У кривичноправном смислу, оно се готово поклапа са појмом подстрекавања, којим се обухватају све радње којима се код другог лица може створити одлука да изврши кривично дјело. У контексту кривичног дјела трговине људима појмом врбовања би се могле обухватити све радње, свако чињење или нечињење, које код пасивног субјекта стварају одлуку о пристанку на планирано изабљивање, односно које на тај начин утиче на вољу пасивног субјекта да он предузима одређену радњу, односно да се стави у одређени положај нпр. положај сличан ропству, итд. Врбовање може бити извршено било којим путем, усмено или писмено, путем штампе или других средстава комуникације (нпр. интернета). Да би врбовање било елемент основног облика кривичног дјела оно мора бити извршено на један од алтернативно предвиђених начина извршења, нпр. употребом силе или пријетњом употребе силе или другим облицима принуде.

У судској пракси се врбовање или навођење најчешће јавља као радња извршења овог кривичног дјела при чему се уочава разлика у начинима или средствима извршења. С тим у вези, у пресуди Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж И 455/11 од 08.03.2012. године се истиче да “врбовање по својој природи представља подстрекавање које може бити остварено било којом радњом подобном да се код пасивног субјекта – оштећене створи или учврсти одговарајућа одлука. Постоји велики број различитих радњи којима се може извршити врбовање а неке од њих су и наговарање неког лица, давање обећања материјалне или друге користи, објашњењу да ће се предузимањем одређене дјелатности избјећи неко

зло, тражење од другог лица сагласности или пристанка за предузимање одређене радње или слично. Према томе, модуси врбовања су различити, те обзиром да је првостепени суд утврдио да су окривљени оштећену наговарали да се врати код њих у кућу, а да је иста по њиховом наговору прихватила да се бави проституцијом, у њиховим радњама стичу се елементи врбовања оштећене, те је стога неоснован навод жалбе браниоца окривљених да окривљени нису врбовали оштећену него да је иста самоиницијативно дошла код њих у кућу, да живи са њиховим малодобним сином. Обзиром да се радња извршења кривичног дјела састоји у облику наговора оштећене од стране окривљених и њиховог врбовања а на страни пасивног субјекта појављује се малољетно лице, ради се о кривичном дјелу трговине људима из чл. 388. став 2. Кривичног законика...”.

Дакле, поступци или радње појединца, које се могу сматрати врбовањем у смислу овог кривичног дјела, су веома различити и понекада тешко препознатљиви. У таквим ситуацијама, као основни критериј за утврђивање постојања врбовања као радње извршења овог кривичног дјела требало би узети значај тог поступка за доношење одлуке пасивног субјекта да се изложи одређеном искориштавању, односно да трпи одређену експлоатацију. Обзиром да су животне ситуације у којима појединац може постати жртва трговине људима веома различите, те да се врбовање може извести на различите начине, неопходно је пружити стручној јавности увид у што већи број судских одлука у којима је утврђено постојање врбовања као радње извршења кривичног дјела трговине људима. Тиме ће се омогућити стицање сазнања о различитим начинима извршења врбовања, а самим тим омогућити и лакше препознавање истог у неким другим конкретним случајевима.

- **У пресуди Суда БиХ број: К-71/05** од 25.04.2006. године, утврђено је да је оптужени извршио кривично дјело трговине људима (члан 186, став 2) тако што је „у намери да организовањем и искориштавањем проституције и других облика сексуалног искориштавања особа женског пола себи прибавља имовинску корист, ...обманом и преваром, пријетњом употребе силе и употребом силе те искориштавањем тешког материјалног положаја и овисности о опојним дрогама **врбовао више** особа женског пола, а засигурно:

- малољетну Е.Ћ. на начин да је у току 2002. године завођењем код Е. побудио снажне осјећаје: љубав, повјерење и сигурност услед којих је Е. са њим ступила у љубавну везу и сексуалне односе убијеђена у искрену љубав оптуженог, након чега је оптужени искористио њену заљубљеност те је пријетњом да ће њој и њеној породици нанијети зло навео Е. да за њега пружа сексуалне услуге за новац, а затим је навео Е. и да му помаже у врбовању других особа женског пола ради проституције, у организовању и вршењу проституције што је Е. прихватила услед своје незрелости, заљубљености и страха да ће се остварити пријетње и зло њој и њеној породици;
- малољетну Д.И. на начин да је у току 2002. године Е., помажући оптуженом Ћ.Н., обећала Д. да ће је оптужени запослити па је одвела Д. у С. у стан који је користио оптужени након чега је оптужени у том стану Д. држао заточену неколико дана те је пријетњом наношења тјелесних повреда и мучења навео Д. да за њега пружа сексуалне услуге за новац што је Д. прихватила услед своје незрелости и страха да ће оптужени остварити пријетње које јој је упутио те чињеница да нема запослење и осигуран смјештај у М. надајући се да ће на тај начин прибавити средства за живот;
- П.Д.- држављанку Државне заједнице Србије и Црне Горе на начин да је почетком 2003. године уз посредовање њему познатих лица упознао Д., кратко вријеме се дружио са њом и при том јој неколико пута осигурао мање количине хероина који је Д. као овисница користила па је, знајући да је Д. у БиХ као жртва трговине људима и самостално

пужала сексуалне услуге за новац, да у С. нема пребивалиште, запослење и смјештај, упознао Д. са Е. и са чињеницом да он на подручју М. организује проституцију те је Д. предложио да за њега заједно са Е. пужа сексуалне услуге обећавајући јој најбоље услове и заштиту од особе против које је као жртва свједочила, што је Д. прихватила услед своје тежке материјалне ситуације и овисности о опојним дрогама те чињеница да у С. нема осигуран смјештај, запослење и пријављено пребивалиште надајући се да ће на тај начин осигурати легалан боравак и средства за живот;

- и покушао врбовати малољетну А.Е. на начин да је у марту или априлу 2003. године, након што је млдб. Е. помажући оптуженом Ђ.Н. навела Е. да пужањем сексуалних услуга за новац осигурава куповину опојних дрога о којим овиси, у стану који су Е. и Д. користиле ради проституције предложио Е. да и она заједно са Е. и Д. за њега пужа сексуалне услуге за новац, а затим је, након што је Е. одбила његов приједлог, наредио млдб. Е. да скине одјећу пријетећи јој притом пиштољем што је Е. у страху и учинила након чега је против њене воље имао сексуални однос са Е. у намјери да је на тај начин присили на пужање сексуалних услуга за новац...”.

- У пресуди Суда БиХ број С1 3 К 994249 12 КжК од 30.01.2013. године утврђено је да је оптужени извршио кривично дјело трговине људима из члана 186. став 2. тиме што је „У другој половини 2008. године након што је због тежке породичне ситуације, примио у своју кућу у насељу Д., општина Г. малољетну П.А. са чијом мајком живи у брачној заједници, именовану за вријеме боравака, присиљавао на просјачење, да би потом исту по претходном договору са А.Б. и У., **врбовао** на заснивање ванбрачне заједнице са њиховим сином П. у мјесту М.Л. општина В. гдје је А. у кући именованих неколико дана након доласка, од стране истих и Б.П. присиљавана да ступи у сексуалне односе са П. те у наредном периоду у поменутој породици радно експлоатисана у виду рада на депонијама смећа, а у неколико наврата након бјежања из поменуте породице од стране Б.П., уз физичко и психичко злостављање, враћана у исту породицу.

Дакле, искориштавањем тежке породичне ситуације и незрелости оштећене, употребом силе и другим облицима принуде, схватајући стварни значај и недопуштеност онога што чини, свјесно и вољно предузимао радње којима је исту наводио на просјачење и радно експлоатисао, те наводио на ступање у сексуалне односе и заснивање ванбрачне заједнице, при чему је поступао у намјери изабљивања и искориштавања оштећене”.

У образложењу пресуде се даље наводи: „Радње навођења и врбовања оптужени је предузимао на начин да је оштећену доводио у ситуацију да постане предметом изабљивања у породици А., а све у сврху прилисног рада и сексуалног искориштавања. Инволвираност оптуженог у удају оштећене за П., односно њену предају у породицу А., као и његова кривица за предузете кривично-правне радње, неоспорно произилази из чињенице да је након што је оштећена бројним покушајима бјекства из наведене породице, исту сваки пут тражио, физички злостављао и враћао натраг у породицу А., у коју породицу је оштећена и предата са намјером заснивања ванбрачне заједнице и сексуалног искориштавања. Истакнуто је потврђено и од стране саслушаних свједока, посебно Ш.Х., тетке оштећене, као и свједокиње А.Х. која је свједочила о пријетњама оптуженог П. упућеним њој, као и о вишеструким озљедама на тијелу оштећене, које је учинио “њен очух“, када би је проналазио и враћао натраг”.

Значајно је напоменути да у претходно описаним радњама Суд БиХ, у првостепеном поступку, није нашао елементе кривичног дјела трговине људима, те је, у складу са тим, пресудом суда број: С1 3 К 004249 11 К од 28.09.2011. године оптуженог ослободио од оптужбе.

- У пресуди Суда БиХ број: КжК-1/07 од 15.02.2007. године утврђено је да су оптужени Н.З. и Н.Н., „као саизвршиоци, уз постојање свијести и воље о заједничком дјеловању, у периоду од фебруара 2004, па до фебруара 2005. године, злоупотребом и кориштењем стања угрожености или беспомоћности, тј. тежике материјалне и социјалне ситуације, те примјеном пријетњи или других облика принуде, **врбовали и намамљивали** румунску држављанку А.А. и држављанке Босне и Херцеговине М.А., зв. К., М.Б., С.Л. и друге Н.Н. женске особе, у сврху искориштавања њихове проституције, организовали пружање сексуалних услуга неограниченом броју корисника у стану у улици 18. Х.б. у Т., власништво оптужене Н.З., а ради остваривања имовинске користи, што су чинили на начин да је за обављену сексуалну услугу оптужена Н.З. добијала најмање 10 (десет) КМ, а женске особе које су пружале сексуалне услуге најмање по 20 (двадесет) КМ, а када би која од њих одбила да се тиме даље бави, онда би оптужени на њих вршили притисак да то поново чине, сталним телефонским позивима, одлажењем пред куће, а када ни то није било довољно оптужени су истима упућивали пријетње, ...

... чиме су починили кривично дјело трговине људима из чл. 186. ст. 1, а у вези са чланом 29. КЗ БиХ“.

У наведеном случају првостепено вијеће Суда БиХ није нашло елементе кривичног дјела те је оптужене Н. З. и Н.Н. пресудом број: К-34/06 од 14.09.2006. године ослободило од оптужбе да су учинили кривично дјело трговине људима.

- У пресуди Суда БиХ, број: С1 3 К 005873 11 КжК од 27.10.2011. године утврђено је да је оптужени „користећи теšku материјалну и социјалну ситуацију малољетне М.И. те њену недовољну душевну развијеност услед које није била у могућности да правилно схвати значај својих радњи и поступака, а нарочито значај одлуке о ступању у сексуалне односе са другим особама, а коју је у октобру мјесецу 2003. године претходно примио од Ј. Г., исту сексуално искориштавао у периоду од октобра 2003. године до половине 2007. године, на начин да јој је за сваку пружену сексуалну услугу давао новац у износу од 50 КМ, при чему је оптужени ... користећи наведену ситуацију малољетне М.И., исту искористио у проналажењу и **врбовању** њених пријатељица, малољетне Б.Д. и малољетне С.И., те је од септембра 2006. до половине 2007. године, користећи и њихову теšku материјалну и социјалну ситуацију, као и недовољну емоционалну зрелост и душевну развијеност да схвате значај своје одлуке да ради новца ступају у сексуалне односе са другим особама, навео малољетне Б.Д. и С.И. да ради зараде пружају сексуалне услуге самом оптуженом, што су оштећене у жељи да дођу до новца и учиниле, и то малољетна Б.Д. више пута сама и заједно са малољетном М.И. и малољетном С.И., зашто им је оптужени плаћао по 50 КМ, при чему је оптужени покушао навести малољетну С.И. да му „намјести“ и своје двије другарице, ради чега би је почастиио и више не би морала бити с њим, те најзад, користећи и даље исту теšku социјалну ситуацију у којој су се налазиле малољетне М.И. и С.И. и већ успостављени однос њихове овисности о њему и заради коју на тај начин остварују, навео малољетне М.И. и С.И. на пружање сексуалних услуга и другим особама, његовим пријатељима, познаницима и гостима који су долазили у његову пивницу “Р.“, мјесту гдје је оптужени најчешће договарао сексуалне услуге оштећених, а које су се обављале у аутомобилима, мотелима и пивници “Р.“, зашто су корисници сексуалних услуга плаћали оштећенима најчешће износе од по 30 до 50 КМ, ...

Чиме је починио кривично дјело Трговина људима из члана 186. став 2. КЗ БиХ“.

Образлажући детаљно у чему се састоји радња врбовања у конкретном случају, Апелационо вијеће Суда БиХ у наведеној пресуди правилно примјећује: „предузимајући

радње којима је наводио, односно повезивао оштећене са другим мушкарцима, најчешће уговарајући сексуалне услуге са својим пријатељима и гостима пивнице "Р.", оптужени Ц. је доводио у ситуацију и у услове млдб. оштећене да буду предмет изабљивања односно сексуалног експлоатисања.

Наведене радње се карактеришу као радње врбовања у конкретном случају, посебно када се има у виду да радња врбовања обухвата и предузимање радњи којима се прибављају особе које ће бити предметом изабљивања. Наводећи млдб. особе да се баве проституцијом и уговарајући сексуалне услуге са другим мушкарцима, оптужени Ц. је предузимао радње којима је прибављао млдб. особе својим пријатељима и гостима пивнице "Р.", како би исте биле сексуално искориштаване. Да је оптужени Ц. предузимао радње којима је **наводио** млдб. особе да се проституишу утврђено је и чињеницом да је исти користио прије свега оштећену М.И., па потом и оштећену С.И. да проналазе и друге малољетне дјевојке које би сексуално искориштавао, искориштавајући на једнак начин њихову недовољну душевну развијеност, лакомисленост и потребу за новцем“.

У наведеном чињеничном опису првостепено вијеће Суда БиХ, није нашло елементе кривичног дјела трговине људима, те је оптуженог пресудом број: К-54/08 од 26.05.2010. године ослободило од оптужбе. Апелационо вијеће истог суда је, правилно тумачећи међународне и домаће прописе и стандарде у овој области, утврдило да у наведеним радњама постоје елементи кривичног дјела трговине људима.

- У пресуди Апелационог одјељења Суда БиХ, број: Кж-61/09, од 09.03.2010. године, којом је потврђена првостепена пресуда овог суда број: Кж-76/08, од 11.09.2009. године се истиче: “Наиме, анализом садржаја побијане пресуде долази се до непобитног закључка да је првостепени суд несумњиво, а на основу изведених доказа исправно закључио да је оптужени својим радњама остварио сва битна обиљежја кривичног дјела трговина људима из члана 186. став 2. у вези са ставом 1. КЗ БиХ, као и да је описане **радње врбовања** предузео искључиво са циљем сексуалног искориштавања оштећене као објекта задовољења својих сексуалних нагона и објекта за порнографске представе које је лично користио.

Супротно жалбеним наводима, оптужени Ј. је **радњу врбовања остварио** самим чином довођења оштећене у свој атеље са наводном намјером да је подучи сликању, давајући јој при томе лажна обећања да ће јој помоћи приликом уписа на ликовну академију, те убјеђујући је да без његовог утјецаја и препорука неће моћи уписати исту. Дакле, начин врбовања у конкретном случају остварен је преваром, обманом и искориштавањем педагошког утјецаја оптуженог који је он имао над малољетном ученицом првог разреда средње школе у којој је радио као наставник ликовног одгоја. Неспорно је да је оптужени, без обзира на његове тврдње како се не сматра академским сликаром, као наставник ликовног одгоја имао одређени ауторитет и углед у средини из које долазе оштећена и оптужени, па био то углед академског сликара или графичког дизајнера како то потенцира оптужени жалбом, посве је ирелевантно, будући да је утврђено да је оштећена уз сагласност својих родитеља долазила у његов сликарски атеље са намјером да стекне сликарске вјештине и знања која ће јој олакшати пријем на ликовну академију. Стога, искориштавајући ауторитет и позицију професора у средњој школи, што је оптуженом, како се исправно закључује у побијаној пресуди, налагало посебан образовно васпитни однос са ученицима, оптужени је извршио радњу врбовања, са циљем и у сврху сексуалног експлоатисања оштећене А.К., а ради задовољавања властитих сексуалних нагона и постизања настраних сексуалних задовољстава, које разложно и увјерљиво износи оштећена у својству свједока“.

- У изреци пресуде Вишег суда у Краљеву 4К. 63/11 од 17.08.2011. године је наведено да су кривично дјело трговина људима из члана 388. став 1. Кривичног законика учинили ... *“на тај начин што је осуђени А. Б. започео љубавну везу са оштећеном С.С, држављанком Републике Црне Горе која је боравила у К., па ју је након неколико дана довео у своју у кућу, гдје су јој се првих дана боравка он и осуђена Д. К. представљали лажно, као брат и сестра, иако су живјели у ванбрачној заједници из које имају заједничку дјецу, оштећеној су обећали бољи живот, добру зараду и заштиту, а потом су је држали у посебној соби у којој су је закључавали и забрањивали јој да се слободно креће, осуђена Д.К. је држала код себе њену личну карту и друга њена лична документа, пријетили су С.С. да ће је тући, а када је одбијала да поступи по њиховим захтјевима тукли су је тако што су је ударили рукама и наносили јој тјелесне повреде, пријетили су јој да ће је поломити или убити ако побјегне од њих, а када је С.С. неутврђеног дана у априлу 2011. године побјегла из куће, пронашли је у кафани “К. “, претукли је, убацили у возило “М. “ и вратили је у своју кућу, прије подне су водили С.С. на депонију да сакупља секундарне сировине које је потом осуђени А.Б. продавао, оштећеној нису исплаћивали накнаду за овај рад, већ су новац од њеног рада задржавали за себе, поподне и увече су возили С.С. возилом “М. “ у село А. на мјесто у близини паркинга предузећа “А. “ и захтијевали од ње да се бави проституцијом, при чему је за пружене услуге наплаћивала 1.000,00 и 2.000,00 динара, а сав новац који је зарадила на овакав начин су исте вечери узимали од ње и присвајали, износ новца зарађеног проституцијом контролисали су тако што је С.С. морала да држи отворену везу мобилног телефона за вријеме док је са муштеријом договарала цијену сексуалног односа, па су на овакав начин у наведеном периоду сав новац прибављен експлоатацијом рада оштећене С.С. на депонији и вршењем проституције задржали и прибавили себи противправну имовинску корист“.*

У пресуди Суда БиХ, број: Кж-31/10 (веза са Кж-54/08) од 03.03.2011. године истиче се: *“Радње врбовања оптуженог Н. М. огледају се у давању новца, давању обећања, помоћи око школе, о чему су обје оштећене М.И. и Б.Д. сагласно свједочиле, а све са циљем да се ствара однос овисности и могућност да се оштећене, као малољетне особе које не могу у довољној мјери схватити тежину положаја у којем се налазе и посљедице одлука које доносе, доведу у ситуацију у којој ће бити предметом сексуалног искориштавања. Оштећене су сагласне и у погледу чињенице да им је оптужени рекао да му дуг морају вратити, тако што ће бити са његовим пријатељима и партнерима, којима не смију говорити да се проституишу за новац. Обје оштећене су несумњиво потврдиле да су имале сексуалне односе са оптуженим више пута“.*

- У пресуди Општинског суда Панчево, Република Србија, број: К.756/2005 од 16.12.2005. године утврђује се да је окривљени П.Ж. извршио кривично дјело трговина људима тако што је *“у временском интервалу од маја 2003. године до 03. новембра 2004. године, у П., силом и пријетњом, довођењем у заблуду, злоупотребом односа зависности и тешких прилика другог, врбовао, превозио и предавао оштећену - у циљу стицања имовинске користи вршењем проституције, на тај начин што је оштећеној позајмљивао новац за куповину опојне дроге хероин и тиме је довео у однос зависности, врбовао је и убиједио да се за његов рачун у Италији бави проституцијом, да би вратила позајмљени новац...“.*

2. Превоз

Превоз као облик радње извршења подразумијева фактичко премјештање жртава са једног мјеста на друго, односно превоз из једног града у други или из једне државе у другу државу. У складу са Конвенцијом Савјета Европе, за постојање кривичног дјела трговине људима је ирелевантно да ли жртве трговине људима улазе у земљу легално или илегално (ако се ради о транснационалној трговини људима), односно битно је да се врши превоз

особа у циљу њихове експлоатације, уз примјену једног од алтернативно наведених начина извршења, нпр. преваре или обмане да ће у мјесту одредишта бити радно ангажовани у неком приватном предузећу уз адекватну новчану накнаду.

- У пресуди Врховног суда Србије Кз. 483/04 од 25.05.2004. године и пресуди Окружног суда у Београду К. 1038/03 од 24.12.2003. године се наводи: „*Оптужени су извршили кривично дело трговине људима тако што су **илегално** превозили стране држављане у иностранство, јер та лица нису имала посао у својој земљи, па су били принуђени као неквалификовани радници да прихвате било какав посао на западу, а **окривљени су користећи њихову материјалну ситуацију у циљу експлоатације њиховог рада у иностранству, учествовали у њиховом превози на запад и за то примали одређену накнаду.***

*Сво троје оптужених оглашени су кривим да су злоупотребили зависност и тешке прилике 34 турска држављана курдског порекла и учествовали у њиховом илегалном пребацивању из Турске преко граница Србије и Црне Горе до Београда. Они су их превозили ради предаје другим лицима и **посредовали у предаји у циљу експлоатације њиховог рада у иностранству, а све у циљу стицања користи у виду наплате за превоз до италијанске границе од сваког држављанина износа од 2.500 до 4.000 еура. Ради тога ступили су у контакт са турским држављанима од којих су преузимали прихват ових лица на граници и превозили их до Београда и Панчева где су их смеиштали ради даљег транспорта из Београда.***

Све ове чињенице указују на правилност закључка да се у радњама оптужених стичу обележја кривичног дела трговине људима из чл. 111б. ст. 2 у вези ст. 1 КЗС, јер је дело учињено према више лица“.

- У пресуди Вишег суда у Подгорици, К.бр.197/08, утврђено је да су “окривљени А. Д., К. М. и А. А. у периоду од неутврђеног дана септембра мјесеца до новембра 2007.године у Призрену-Косово и Улцињу, дјелујући на организован начин, силом и довођењем у заблуду, превезли и држали у циљу довођења у положај слуге, малољетну Г. А., на начин што су, неутврђеног дана септембра мјесеца 2007. године из Улциња дошли у Призрен како би путем преваре довели у Улцињ оштећену Г. А. и радно је експлоатисали, којом приликом ју је окривљена К. обманом навела да из свог села Пећани дође у Призрен, у стан окривљених А. Д. и А., гдје јој је рекла да ће да иду на један дан у Улцињ, што оштећена није прихватила, због чега ју је тукла и није јој дозволила да изађе из стана, а следећег дана, након што су прибавили личну карту на име пунољетног лица К.Л., возилом којим је управљао А.Д., превезли су је преко граничног прелаза Кула у Црну Гору, којом приликом јој је оптужени А.Д. наредио да се прави да спава и службеним лицима на прелазу показао личну карту К.Л., лажно представљајући да је то лична карта оштећене, да би је по доласку у Улцињ, не пријављујући њен боравак надлежном органу, смјестили у заједничком стану, а затим ју је А.Д. запослио као конобарицу у угоститељском објекту “К.“, гдје је оштећена остваривала зараду у износу од по 10 еура за радни дан, који новац су јој окривљени одузимали, а обезбјеђивали су јој само смјештај и оскудну исхрану:

- чиме су извршили кривично дјело трговина људима из чл.444. став 6. у вези става 1. и 3. КЗ“.

- Интересантан случај трговине људима који је извршен превозом оштећених који су претходно доведени у заблуду о одређеним околностима, а у циљу њиховог искориштавања, налазимо у пресуди Вишег суда у Бијелом Пољу (Црна Гора), Кс. Бр. 12/12. У образложењу

пресуде наведено је да је “у поновљеном поступку оптужени Ђ. у потпуности признао извршење кривичног дјела које му је стављено на терет, те истакао да се осјећа кривим. Навео је да је тачно да је он послао сада осуђеног Б.Б. за Р. да преузме четири лица које му је послао човек са К., а са којим се упознао када је возио грађу са камионом за Косово. То лице је послало та четири човјека преко К.Е., преузео их је Б.Б. у Р., а он је требало да их пребаци до Ч.. О томе су се договарали телефоном. Из тог посла сви су остваривали зараду, али не зна колико, а мисли да се не ради о већем износу новца. У вези пребацивања тих лица договор је правио Албанац са Косова, а не зна како се зове тај Албанац. Не зна шта се Албанац договарао са њима, већ му је само слао та лица, а он их је пребацивао преко границе за Босну. На тај начин су радили у још два-три наврата. Њега би позвао тај Албанац, он Б., а К. би та лица предавао Б.Б. је управљао возилом комби којим би преузимао та лица у више наврата како је то претходно назначио. Транзит је оствариван путем до Ч. које подручје покрива базна станица Љ.. Гдје су та лица ишла након што их је он пребацивао за Ч. он не зна, нити му је познат мотив због чега су та лица са Косова ишла за Босну. Четири лица која су приведена када је Б. ухапшен није видио, док је остала лица видио, а радило се о црнцима који нијесу разумјели наш језик”.

У образложењу пресуде се даље наводи да су “Оштећени М.К, М.М. Р, С. и Р.М. приликом саслушања у својству свједока током истраге, те суочења са оптуженим Б.Б, сагласно свједочили да су држављани Бангладеша и да су током маја и јуна мјесеца допутовали у Приштину да би затим боравили на подручју Косова све до дана када су лишени слободе приликом превоза комби возилом на територији Црне Горе. Сагласно су свједочили да су из Бангладеша допутовали по препоруци и гаранцијама наводно рођака или њихових пријатеља који од раније бораве на Косову, а у намјери да се баве трговачким пословима ради зараде. У том циљу су, такође по навођењу поменутих лица, са собом понијели новац у износу од по око 2.000,00 € оштећени М.Р. и С, оштећени М. у износу од 2.000,00 долара, а оштећени Р.М. око 3.000,00 € и да су тај новац као и новац који су наводно зарадили у међувремену оставили код лица која су их прихватила и држала на подручју Косова у периоду од доласка. Такође да су овог дана, код увјерења да могу слободно вршити кретање пошли у Б. да би “испитали тржиште“ у циљу боље зараде у односу на ону на подручју Косова, а тим прије што је њихова зарада у матичној држави била боља у односу на ову на Косову. Сагласно су свједочили о току тог путовања описујући да су такси возилом од П. допутовали до мјеста гдје се то такси возило “покварило“, па су путовање наставили пјешике док их није сустигло комби возило у ком су током даљег путовања затечени од полиције.

Међутим, сви су истакли како су знали да немају визу за боравак или путовање у земљама Европе, уз могућност да се она коју су имали односи и “за Југославију“ па да су имали намјеру да се врате на Косово по протеку 2-3 дана. Категорични су у свједочењу да нијесу имали намјеру да даље путују изузев до Берана. Оштећени М. је сасвим одређено изјавио како је знао да се Беране налази у Црној Гори и да се до тамо може доћи такси возилом са Косова, а да никада није чуо за град Пљевља. Тај и остали оштећени, као што се испоставило и током претходног поступка, изјавили су да нису знали језик поменутог подручја, као ни енглески језик изузев М.М.Р. незнатно.

Ипак оштећени су истовремено били сагласни и у изјави да нису осјетили да се налазе у положају подређеног односа, манипулације или трговине или принуђавања на поступање супротно вољи. У најкраћем сви су изјавили **да се не осјећају жртвом**, па ни у односу оптужених према њима, поготово што их не познају”.

На основу анализе свих чињеница и околности суд закључује да „тек када се са пуном пажњом и свестрано анализирају искази оштећених пошто се доведу у везу са доказима и дијелом одбране произилази стварно реалан закључак.

Оштећени су у конкретном случају сагласно изјавили да су од, за сада непознатих лица са бораваком на подручју Косова били прихваћени и држани у увјерењу да им је боравак дозвољен, да могу развити тржиште текстилом и остварити добру зараду те вршити слободно кретање.

Те околности очигледно чине заблуду на страни оштећених у кривично правном смислу, ако се има у виду да су у њиховим путним исправама констатоване само пријаве уласка на Аеродрому у Приштини од стране UNMIK полиције, а да нијесу имали боравишне и радне визе, па ни за привремени боравак. У том правцу је и исказ Е.Е. као лица са знањем у вези значења података из пасоша.

То указује да су оштећени доведени у заблуду у погледу чињеница које се тичу могућности легалног борава и бављења трговинском дјелатношћу. Такође, супротно уопштеној изјави оштећених, произилази да је управо под околностима како су их оштећени описали, злоупотријебљено њихово повјерење према лицима која су их прихватила и држала на подручју Косова, тиме што је од њих затражено да оставе новац који су по препоруци донијели у поменутих износима, наводно ради бављења трговином, а да су упућени на подручје Црне Горе опет наводно ради “испитивања тржишта“, а све коришћењем прилика што они не знају прописе, језик, људе и мјесто у ком су се нашли. Тако произилази и по основу њиховог убјеђења да по основу података из путних исправа могу радити, боравити или путовати “на подручју Југославије“. Конкретно, оштећени су упућени од за сада непознатих лица са подручја Косова, која су их претходно прихватила и држала да крену са Косова у правцу Црне Горе стварајући им лажну представу да тако могу развити тржиште текстилном робом и остварити зараду. То су оштећени прихватили управо због стања заблуде поводом тих околности остављајући им истовремено новац са којим су располагали. Истовремено од оптужених, као лица која су била у међусобној вези, у ланцу прихвата и даљег пребацивања, ови оштећени су преузети у зони границе између територије Косова под контролом UNMIK-а и територије Црне Горе, и по даљем плану вршено је њихово пребацивање у правцу Босне и Херцеговине превозењем комби возилом Б.Б. када су оптужени и откривени од стране полиције у вршењу те дјелатности у овом навраћу. Иначе претходно је тако поступано са групама од укупно 19 оштећених страних држављана пошто је дјелатност оптуженог Ђ.Р. и сада осуђених Б.Б. и К.Е. и поменутих лица са Косова и БиХ била планирана и обављана на дужи вријеме“.

Расправљајући о елементима овог кривичног дјела, суд у конкретном случају закључује да су “по чл. 444. КЗ за основни облик кривичног дјела трговина људима карактеристична три обилежја: радња, начин извршења и циљ. Радње извршења су алтернативно прописане и у исте спада између осталих прихватање, превозење, пребацивање, предаја, скривање или држање другог лица, док се као начин извршења наводе између осталих довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба повјерења или тешких прилика. Сходно том законском одређењу за постојање дјела неопходно је да наведене дјелатности и начини њиховог вршења буду у функцији постизања неког од циљева као што су принудни рад, довођење у положај слуге, вршење криминалних активности, вршење проституције, просјачење, употреба у порнографске сврхе, одузимање дијела тијела за пресађивање и коришћење у оружаним сукобима. Осим тога из законског одређења произилази да је дјело свршено када је на неки од прописаних начина предузета нека од радњи извршења са намјером да се постигне неки од циљева, тако да за постојање дјела није неопходно да је циљ и остварен.

У конкретном случају, обзиром на изложено, суд је имао у виду претходно речено да за постојање дјела није неопходно да је циљ и остварен, јер је сасвим извјесно да је умишљајем оптужених била обухваћена не само радња и начин вршења, већ и циљ који се жели постићи, **а који представља стање да оштећени под створеним околностима могу бити искључиво доведени у положај подређености и експлоатације у земљи одредишта.** Животно посматрано овакво тумачење законске норме је оправдано, јер би чекањем да се оствари циљ ради материјалних доказа, наступила неотклоњива последица по интересе оштећених“.

3. Предаја

Предаја, као један од алтернативно одређених облика радње извршења, у контексту овог кривичног дјела, подразумева радњу којом се жртва трговине људима чини доступном другом лицу, нпр. кориснику услуга жртве трговине људима, али исто тако и другом лицу које је такође извршилац кривичног дјела трговине људима. Нпр. једно лице, користећи силу или пријетњу употребе силе према жртви, преда другом лицу особу коју је претходно искориштавао, како би је ово друго лице наставило искориштавати, предајући на тај начин другој особи и контролу над жртвом трговине људима.

Образлажући овај облик радње извршења **Окружни суд у Добоју**, у образложењу пресуде број: **13 0 К 003360 15 К** од 18.06.2015. године,⁷ наводи: „...**Да су оптужени оштећену** предавали другим лицима ради вршења проституције, вијеће је нашло утврђеним прихватајући исказе оштећене, као и исказе свједока, који су били конзументи сексуалних услуга оштећене и који су плаћали за сексуални однос са оштећеном, а које је у везу са оштећеном најчешће доводила путем телефона оптужена М.Д., којој је оштећена по завршеном односу предавала сав добијени износ новца, а, како сама оштећена наводи, једном је новац предала (40,00 КМ) и оптуженом О.М.. До мјеста састанка, гдје су се са “клијентима“ договорили, оптужени су довозили заједно оштећену М. колима, након што би је претходно позвали мобилним телефоном да се спреми и чека их, о чему свједоче Б.Д., Ч.А. и др.), а онда би је обично сачекали у близини и враћали кући...“.

У вези са наведеним случајем, значајно је напоменути да Окружно тужилаштво, у оптужници број: Т15 0 КТ 0018385 15 од 17.03.2015. године, **наводи** да су оптужени М.Д. и О.М.: „у току мјесеца јануара 2015. године на подручју Теслића и Тешиња, ради проституције, у више наврата силом, пријетњом и другим облицима принуде и то пријетећи оштећеној Ч. А. да ће бити изложена најсуровијим методама мучења и злостављања, пријетећи да ће јој одузети малољетно дијете старости од 1,5 године и исто дати у дом, присиљавали на пружање сексуалних услуга тако што су је **предавали клијентима на подручју општина Теслић и Тешањ и то између осталих Х. Х., К. П., Б. Р. и другима за одређене новчане износе које су узимали за себе непосредно од клијената или би им оштећена Ч. А. морала предавати новац,...**“. Међутим, тужилаштво пропушта да оптужи кориснике услуга за извршење кривичног дјела трговине људима из члана 198а. став 4. Кривичног закона Републике Српске, у којем је предвиђена казна затвора од шест мјесеци до пет година за онога **ко користи** или омогући кориштење сексуалних услуга или других видова експлоатације, а био је свјестан да је ријеч о жртви трговине људима. Из самог текста оптужнице произилази да је тужилаштву била позната чињеница да су наведена лица користила услуге оштећене знајући да је она жртва трговине људима, јер су ти исти „клијенти, између осталог, оптуженима давали новац за кориштење сексуалне услуге оштећене Ч. А. (што потврђују и њихове изјаве наведене у образложењу пресуде). Поступајући на овај начин Тужилаштво, потпуно неоправдано, аболира лица која својим

⁷ У тренутку писања рада ова пресуда још није постала правоснажна.

понашањем омогућавају вршење овог облика криминалитета, јер се трговина људима врши како би се задовољили интереси корисника услуга жртава трговине људима. Управо због тога један од захтјева који се поставља у циљу ефикасне превенције и сузбијања трговине људима, у Конвенцији Савјета Европе и осталим релевантним актима за ову област, па и у самом Кривичном закону Републике Српске, а и у Кривичном закону БиХ, јесте кажњавање корисника услуга. На тај начин се утиче на смањење потражње за људима који се могу експлоатисати, а тиме посредно и на смањење обима овог облика криминалитета.

- **У пресуди Вишег суда у Подгорици, К.бр.6/13** је утврђено је да је *«оптужени Ј. В. у периоду од 17. јула 2011. до 15. јула 2012. године, на подручју општине Х.Н., бавио се трговином људима, злоупотребом и искориштавањем тежких прилика у циљу вршења проституције, предавао другом већи број женских лица међу којима и двије малолетнице, иако је био свјестан свога дјела и хтио његово извршење, на начин што је оштећене С.С. и А.М., које потичу из истог мјеста у Р. М., злоупотребом њихових тежких имовинских прилика и због болести чланова породице и потреба њиховог лијечења и њихове незапослености, обећао им помоћ, и то оштећеној А.М. помоћ у лијечењу њеног оца и набавку ињекције за лијечење истог, а оштећеној С.С. новац за преглед болесне мајке, за коју помоћ би му оштећене узвратиле зарадом оствареном запослењем на броду, које им је претходно обећао, а потом иако је знао да немају новца, тражио од оштећених да му врате позајмљени новац, предочавајући им да новац могу вратити пружањем сексуалних услуга, те у односу на оштећену В.Д. и њену малолетну ћерку С.М. за коју је знао да је малолетна јер је од исте тражио да приликом сусрета са мушким особама сакрива своје године, искориштавањем њихових тежких материјалних прилика, за које је знао, јер су га исте о томе упознавале говорећи му да немају новца ни за хљеб, те да немају новца за плаћање станарине и струје и да су им животни услови неиздржљиви, док је у односу на оштећену Р.А. којој је у току дружења, када му се повјерила за своју тежку материјалну ситуацију, обећао јој да ће јој помоћи у рјешењу финансијске ситуације и у ту сврху јој позајмио новац за плаћање станарине, а затим је условљавао да му позајмљени новац врати тако што ће пружати сексуалне услуге, те у односу на оштећену А.Д. која је због тежких животних прилика била принуђена да долази у Ц.Г., у Х.Н., гдје осим њега није познавала никог другог, а који је знао за њену тежку материјалну ситуацију, које околности је окривљени искористио предочавајући јој да ће пружањем сексуалних услуга обезбиједити финансијска средства која ће јој омогућити бољу материјалну ситуацију за њену породицу, а за малолетну П.Д. за коју је знао да је малолетна, јер је упознао за вријеме док је иста похађала школу, а мотивисан стицањем профита, **на који начин их је злоупотребом тежких прилика, ради пружања сексуалних услуга предавао мушким особама у циљу проституције...***

-чиме је извршио кривично дјело - трговина људима из члана 444. став 6. у вези става 3. и 1. Кривичног законика Црне Горе”.

4. Скривање

Скривање као облик радње извршења овог кривичног дјела треба схватити на начин да се жртва трговине људима скрива од јавности, односно од других лица која би јој евентуално могла помоћи, на одређеном мјесту које је доступно само корисницима услуга или тачно одређеним особама, али исто тако и на мјесту које је доступно другим људима предузимајући радње којим се обезбјеђује да присуство жртве на том мјесту не буде примијећено од других људи. Дакле, скривање треба схватити као радњу којом се продужава стање виктимизације пасивног субјекта, без обзира гдје и како се оно врши.

5. Примање

Примање је радња извршења којом се преузима жртва трговине људима од другог лица, односно којом се преузима контрола над жртвом трговине људима од другог лица, а све у циљу искориштавања.

Кривично дјело трговина људима се често врши предузимањем неколико облика радње извршења који су алтернативно одређени у бићу кривичног дјела. Тако се нпр. у **пресуди Апелационог одјељења Суда БиХ, број: Х-КЖ-06/181** од 21.04.2009. године наводи:

*“...радњама описаним у чињеничном опису оптужнице под тачком 1. оптужени К. и П. су организовали групу људи и руководили организованом групом људи ради: **врбовања, пребацивања и смјештаја** особа женског пола у циљу искориштавања путем проституције и других облика сексуалног искориштавања и ради организовања пружања сексуалних услуга за новац, организовали пребацивање, смјештај и боравак особама женског пола које немају држављанство БиХ и на подручју БиХ немају пријављено боравиште у циљу искориштавања путем проституције и других облика сексуалног искориштавања, организовали искориштавање особа женског пола путем проституције и других облика сексуалног искориштавања и учествовали у искориштавању путем проституције и других облика сексуалног искориштавања више особа женског пола ради прибављања незаконите имовинске користи“.*

Б) НАЧИН ИЗВРШЕЊА

Конститутивни елемент кривичног дјела трговине људима, поред алтернативно наведених облика радње извршења, јесте и начин извршења кривичног дјела. Према Конвенцији Савјета Европе, а и према одредби члана 186. став 1. КЗ БиХ, начин извршења одређен је као: употреба силе или пријетња употребе силе или других облика принуде, отмица, превара или обмана, злоупотреба овлашћења или утицаја или положаја беспомоћности или давање или примање исплата или других користи како би приволио лице које има контролу над другим лицем. Стога је за примјену овог кривичног дјела неопходно утврдити постојање неког од наведених облика начина извршења радње, што понекад, у случајевима перфидно изведених кривичних дјела, представља тешкоће. Међутим, уколико је пасивни субјекат дијете, односно лице испод 18 година старости, у том случају кривично дјело постоји и без примјене неког од алтернативно наведених начина извршења.

1. Употреба силе или пријетња употребом силе или других облика принуде

Најчешћи начин извршења кривичног дјела трговине људима јесте употреба силе или пријетња употребом силе или других облика принуде. Под силом се подразумијева употреба физичке или механичке снаге према неком лицу да би се од њега изнудило неко понашање. Према члану 1. став 28. Кривичног закона БиХ, сила је и примјена хипнозе или омамљујућих средстава са циљем да се друго лице против своје воље доведе у несвјесно стање или онеспособи за отпор. Сила постоји и онда када не постоји непосредно физичко дјеловање на принуђеног, али су предузете радње такве да утичу на њега једнако као и физичка принуда. Пријетња или морална сила се састоји у стављању у изглед неког зла које ће погодити пасивног субјекта уколико се не буде понашао по вољи учиниоца. Пријетња мора бити озбиљна, а то ће бити онда када је она по свом карактеру и околностима под којима је дата, објективно подобна да изазове одређену одлуку или одређено понашање лица на које је управљена. Без значаја је да ли је онај који пријети заиста и спреман да оствари пријетњу,

односно да ли је она објективно остварљива. Битно је да је лице коме се пријети схвата озбиљно, односно важан је субјективни учинак озбиљности пријетње. Пријетити се може нпр. убиством, нападом на тјелесни интегритет, на част и углед и сл. Пријетња се најчешће врши усменим путем, али и показивањем како пролазе особе које не поступају по налогу или захтјеву учиниоца кривичног дјела тако што се пред пасивним субјектом демонстрира употреба силе према неком другом лицу, нпр. “физичким кажњавањем” непослушних дјевојака због количине зарађеног новца, односа према клијентима и сл.

Као што се види, законодавац је поред употребе силе и пријетње употребе силе, као начине извршења или као средство извршења предвидио и друге облике принуде. Под другим облицима принуде, у контексту овог дјела, треба подразумијевати све радње и поступке којима се искључује слобода одлучивања, односно којима се утиче на пасивног субјекта да поступа у складу са захтјевима и жељама извршиоца кривичног дјела. Нпр. одузимање докумената, пријетња да ће се најближима нанијети физичка повреда, да ће се открити чиме се бавила или бави итд. Дакле, радње извршиоца дјела, које се могу подвести под овај начин извршења кривичног дјела, су веома различите, што произилази из постојеће судске праксе.

Сила или пријетња употребом силе или други облици принуде, могу се користити као методи одржавања жртве у стању зависности током трајања кривичног дјела, односно, приликом врбовања или превозења жртве као и приликом вршења неког облика експлоатације. Стога сматрамо да **није прихватљив став** који је изнесен у **рјешењу Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. И 4897/10** од 07.12.2010. године, којом је укинута **пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 532/10** од 09.06.2010. године, а који гласи: *“Надаље, првостепени суд утврђује да је оптужени примењивао силу над оштећенима, али та сила није претходила извршењу кривичног дела што произлази и из изреке и из чињеничног стања, а што су потврдиле и саме оштећене. Дакле, нису се оштећене због употребе силе и претње бавиле проституцијом већ је оптужени то чинио када су се оне тиме већ бавиле, а због незадовољства њиховим понашањем или зарадом”*.

Приликом тумачења овог начина извршења дјела, односно релевантности употребљене силе или пријетње, морају се узети у обзир све околности случаја, јер оно што за једног човјека представља озбиљну пријетњу и силу која их може навести на послушност, код другог не мора имати никакав значај. Стога се при процјени ове околности морају узети у обзир узраст и психичко стање пасивног субјекта, његова емоционална развијеност, социјални и интелектуални статус, “криминална репутација” учиниоца, мјесто гдје се врши, средства која се користе, итд.

У том смислу треба навести **пресуду Суда БиХ број: КжК-1/07** од 15.02.2007. године у чијем образложењу се детаљно описују све околности битне за процјену постојања овог елемента кривичног дјела. Наиме, у образложењу се наводи: *“Свједок-жртва дјела А. А., која је одбила да пружа сексуалне услуге, на главном претресу од 04.07.2006. године, на питање суда: “да ли вам је ко пријетио”, након што је у два наврата настојала да на то питање не одговори и констатације: “значи морам одговорити”, изјавила је да јој је пријетио другооптужени Н. Н., при чему је објаснила да се то десило при њиховом сусрету када је са сином ишла у продавницу, када јој је оптужени пришао и рекао да слуша што јој З. каже, да не заборави да има сина и размисли о томе што ће бити ако не послуша. Према изјави свједокиње то се десило након што је З. долазила код О.Г. гдје је она становала и довела јој три муштерије и на њу вршила притисак да промијени одлуку, те када ни након тога није пристала на пружање сексуалних услуга, оптужена Н.З. је наставила да јој пријети на њен мобител, број: ..., поручујући да “послуша савјет њеног сина или ће завршити у болници ако не пристане”, након чега свједокиња мијења број свог телефона,*

али оптужена и даље зове на кућни-фиксни телефон О.Г., настављајући са пријетњама, поново јој поручујући да она “не може да смири сина и да слуша што јој он каже.

На крају је свједокиња, на више пута поновљено питање суда да ли је то схватила као пријетњу, уз приличну узнемиреност, казала да јест и при томе посебно нагласила да се она налази у изузетно тешкој ситуацији, да је у другој земљи, да има мало дијете, те да је то она схватила као **озбиљну пријетњу** и да је из страха за своје дијете и себе наставила да се бави проституцијом још три мјесеца, за које вријеме је била под сталним пријетњама З. и њеног сина, ради чега је на крају отишла у тзв. “Сигурну кућу” у којој се и данас налази “.

И у **пресуди Суда БиХ, број: К-71/05** од 25.04.2006. године у образложењу пресуде се детаљно описују околности битне за процјену постојања овог елемента. У образложењу се наводи: “Свједок Д.И. на сасвим увјерљив начин за суд, у свом исказу, описује дешавања у стану. Тако је свједок навео да је Е. пред њом рекла оптуженом да ће радити заједно, а када су јој објаснили да је у питању проституција, Д. се категорично успротивила рекавши: “не долази у обзир“. Свједок даље истиче да јој је на њено противљење, оптужени почео упућивати озбиљне пријетње ријечима: “не знаш ти какво је моје мучење”, говорећи јој при томе да ће јој лице прислонити уз врелу плочу шпорета и пријетио јој је ударцима. ... Очигледно је да је Д.И. Из страха за свој физички интегритет као и чињенице да је била малољетна и да је побјегла од куће, те да није имала смјештај и никакав извор прихода, пристала на “посао” на који је буквално натјерана, јер су упућене пријетње, за особу њених година, биле озбиљне и довољно указивале на закључак да се исте могу и остварити... “.

Употреба силе и пријетње произилази и из других изјава свједока према којима је “читаво вријеме Д. рада за оптуженог био прожет страхом од њега, изазваног пријетњама, а и уијенама. Ово из разлога што је оптужени претходно снимивши Е. нагу фотоапаратом и на видео касети, а потом и Д. и то у сексуалном односу са оптуженим, наведене снимке користио да би дјевојке уијењивао и пријетио, јер је Е. у свом исказу навела да јој је оптужени пријетио да ће слике послати њеним родитељима, уз ријечи: “шта ће они мислити о овоме... “

У судској пракси Суда БиХ интересантан је случај Б.П. у којем првостепено вијеће није нашло елементе кривичног дјела трговине људима, као што су врбовање и употреба силе или пријетња употребом силе или другим облицима принуде, те је у **пресуди број: С1 3 К 004249 11 К** од 28.09.2011. године навело:

“На основу проведених доказа како оптужбе, тако и одбране, суд је нашао да оптужба није успјела доказати да је оптужени П.Б. починио кривично правне радње описане у измјењеном диспозитиву оптужнице, а које су правно квалификоване као кривично дјело трговина људима из члана 186. став 2. КЗ БиХ“.

Међутим, Апелационо вијеће овог суда, у истом чињеничном опису дјела, на основу истих чињеница и доказа, у **пресуди С1 3 К 004249 12 КжК** од 30.01. 2013. године наводи:

“До кази изведени у току главног претреса, те претреса пред апелационим вијећем несумњиво доказују да је оптужени П.Б. радњама описаним у чињеничном супстрату изреке пресуде, починио кривично дјело Трговина људима из члана 186. став 1. у вези са ставом 2. КЗ БиХ. Оптужени је искориштавањем тешке породичне ситуације и незрелости оштећене А.П., употребом силе и другим облицима принуде, предузимао радње којима је исту наводио на просјачење и радно експлоатисао, те наводио на ступање у сексуалне односе и заснивање ванбрачне заједнице, при чему је поступао у намјери изабљивања и искориштавања оштећене“.

У образложењу пресуде су наведене изјаве свједока, а између осталог слjedeће:

“Свједокиња А.Х. из Б., потврђује наводе оштећене у погледу околности које се односе на њихово познанство, као и околности под којима је доспјела у породицу А., те у каквим условима је живјела у наведеној породици. У исказу датом на главном претресу свједокиња А.Х. описује случајеве прислиног одвођења оштећене из њене породице од стране оптуженог П.Б. и Б.А., којом приликом је оптужени П.Б. пријетио свједокињи и њеној породици да морају оставити А. зато што је она удата за П., да је пријетећи користио и дрвену бејзбол палицу коју је крио у комбију испод сједишта, те поручивао и директно говорио А. и њеном супругу да му морају дати нешто новчано за А., као и да је А. продата Е. и У. и да они немају право да је приме у своју кућу. Свједокиња је у исказу на главном претресу свједочила како је оштећена једне прилике отишла по воду и нестала, те да се после неког времена вратила рекавши да је оптужени П. нашао код мјеста гдје је ишла по воду, те да је увукао у ауто и тукао до куће гдје је свезао и изударао каблом, због чега се и вратила у Б. са вишеструким озљедама на тијелу. У вези са овим догађајем оптужени је према наводима ове свједокиње давао изјаву у Б., као и сама свједокиња, којом приликом је оптужени упутио пријетње свједокињи уколико буде нешто причала за њега, да ће „он из затвора икада, а она из земље никада...“.

На основу доказног поступка суд правилно закључује:

“Из исказа оштећене А.П., свједокиња А.Х., Ш.Х., Е.П., те и из изјаве свједока Е.Х., неспорно произилази да је оптужени П.Б. након сваког бјекства оштећене А. из породице А., исту тражио, пријетио, проналазио и неколико пута враћао у породицу А., уз пратњу истих или сам са мајком оштећене, уз сву тортуру физичке и психичке природе према млдб. особи, која је и према изјавама саслушаних и поменутих свједока била потпуно уплашена и психички нестабилна управо због односа оптуженог и њене мајке према њој“.

У образложењу пресуде број: 13 0 К 003360 15 К од 18.06.2015. године, **Окружног суда у Добоју,**⁸ се наводе радње које је суд квалификовао као употребу силе и пријетње и других облика принуде, па између осталог и слjedeће: *“Говорили би јој (оштећеној) да неће бити добро ако клијенти не буду задовољни, да ће свашта бити, пријетили су јој да ће је ударати, да ће је пријавити Центру за социјални рад да јој узму дијете, јер су у поступку који се води пред Основним судом у Теслићу њену кћеркицу дали под старатељство њеној мајци кад је она била у притвору, а да она сад има криминални досије. Често су је тукли обоје, посебно издваја да би је, када се опирала, водили у неку шуму на путу према ..., гдје би је тукли, малтретирали, Д. би знала М. да говори како да је туче и мучи, а чак је и сама повлачила за брадавице на дојкама, говорећи М. да су код жена брадавице на грудима најосјетљивије, па ју је Д. једном чак и зубима вукла за брадавице кад је почела да одбија да буде са клијентима. ...Када је схватила да јој се све то гади и да то више не може психички поднијети рекла им је да не жели то више да ради, а они су је онда ударали, пријетили јој, понижавали је. Једне прилике су је заједно са кћеркицом и једанаестогодишњим братом одвезли на ... и док су дјеца остала у колима, њу су извели напоље по снијегу, ударали су је обоје рукама, ногама, по ребрима највише, отуда су јој и модрице и повреде које је касније показала мајци, а она позвала полицију. Тад су је Д. и М. били скинули до гола, одјећу су јој бацили у снијег, па је после сва мокра ишла кући, ... После Црног Врха ју је М. одвезао својој кући у Ј., како је била мокра, дао јој је своју мајицу да се пресвуче. Ту ноћ, свједокиња наводи да никада неће заборавити. Одвели су је Д. и М. у подрум, рекли јој: “Видиш ову просторију, биће овдје мало мучење“, а док су се возили у колима јој је М. говорио: “Знаш ли ти шта ја радим мојима који ме не слушају“ и онда јој је нудио четири опције за непослух,*

⁸ У тренутку писања рада ова пресуда још није постала правоснажна.

као казну - да је затвори у кокошињац, да је затвори са кокошкама и змијама, да јој одсијече прст, или да је прикључи на струју. Онда је нашао двије жице, провјеравао је утичницу, а онда јој дао жице у руке и осјетила је струју. Д. му је сугерисала да јој жице стави прво на брадавице, а онда у вагину, а он јој је рекао да се приближи утичници, па је два пута осјетила напон струје. Послије су је затворили у кокошињац, било јој је хладно, узели су њен мобилни телефон код себе, затворили су улаз неким дрветом, а поред се чуо лавез пса. Послије су јој рекли да има клијента, да ће доћи неки Н, довели су је колима до кафеа “Е. “, стали су са колима подаље од зграде Полицијске станице, да их ови не би препознали, а онда је у колима имала секс са тим човјеком. Они су их пратили колима. Када јој је тај човјек дао 40,00 КМ, наре је морала дати М.. Одатле ју је М. опет одвео у подрум, поново је мучио струјом, а онда ју је вратио кући и запријетио јој да би опет могла ићи под струју“.

- Употребу силе и пријетњу употребе силе **Општински суд у Панчеву**, (пресуда број: **К.756/2005**) налази у радњама окривљеног који је, знајући да је оштећена наркоманка и да дилерима дугује новац, истој позајмљивао новац те ју је пребацио у Италију гдје се за њега бавила проституцијом како би му вратила дуг. У пресуди се даље наводи да се оштећена неколико пута враћала из Италије у Србију и Црну Гору (СЦГ), да би је окривљени П. Ж. поново, уз помоћ других лица, превозио до Италије, гдје се она за рачун окривљеног бавила проституцијом, уз пријетњу окривљеног да мора сваки дан зарадити 500 еура како би му вратила дуг, те је, када је оштећена запријетила да ће га пријавити италијанским властима, окривљени П.Ж. пријетио њеној мајци да ће убити оштећену и извадити јој бубреге. Када је оштећена, средином јуна 2004. године отишла у Амбасаду СЦГ у Риму, гдје је добила путну исправу и вратила се у СЦГ, окривљени је дошао у њен стан, физички напао њу и њену мајку, тражио од оштећене да се бави проституцијом и врати му дуг, након чега се оштећена за окривљеног бавила проституцијом на смедеревском путу, а 03.11.2004. године, окривљени је напао оштећену и задао јој ударац отвореном шаком у предјелу главе, што све заједно представља елементе кривичног дјела трговина људима.

Када је у питању тумачење елемента означеног као “**други облици принуде**“ у пракси се јавља једно прилично екстензивно тумачење којим се под овај појам подводе таква понашања учиниоца кривичног дјела која, сама по себи, представљају самостална кривична дјела различита по својој природи од кривичног дјела трговине људима. Тако нпр. **Суд БиХ у пресуди бр. бр. К – 71/05.** од 25.04.2006. године, наводи да је оптужени “*покушао врбовати малодобну оштећену, на начин да је.....наредио малодобној оштећеној да скине одјећу пријетећи јој притом пиштољем што је оштећена у страху и учинила након чега је против њене воље имао сексуални однос са оштећеном у намјери да је на тај начин присили на пружање сексуалних услуга за новац...*”.

Наведену радњу суд је цијенио као начин извршења кривичног дјела трговине људима, односно као “**други облик принуде**”, што, према нашем мишљењу није криминалополитички оправдано, јер се ради о таквом понашању које је инкриминисано као самостално кривично дјело, које се налази у групи кривичних дјела против полног интегритета (у ентитетском закону), за разлику од кривичног дјела трговине људима које је сврстано у групу кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом. Тумачећи појам других облика принуде на поменути начин, суд аболира учиниоце тешких кривичних дјела, јер једно понашање које представља самостално кривично дјело различито од трговине људима по својој природи и по заштитном објекту дјела, подводи под кривично дјело трговине људима, ослобађајући на тај начин учиниоца кривичне одговорности за исто.⁹

⁹ Опширније о овоме видите, И. Марковић: Трговина људима у кривичном законодавству Босне и Херцеговине, Зборник, стр. 3-6

Међутим, у судској пракси држава у окружењу наилазимо на **другачији став** по овом питању. Тако нпр. **Виши суд у Подгорици, у пресуди К.бр.197/08** утврђује да је окривљени А.Д. извршио у стицају кривично дјело трговине људима и кривично дјело силовања у продуженом трајању. Наиме, суд је утврдио да је А.Д. за вријеме које је оштећена боравила у његовом стану у који је преваром доведена у сврху радне експлоатације, *“употребом силе и пријетњом, из три наврата принудио на обљубу малољетну Г.А., на начин што је први пут запријетио оштећеној да ће је тући ако не пристане на полни однос, па је она из страха пристала, након чега је извршио обљубу над њом, да би други пут, када оштећена није пристала, ухватио је за косу и бацио на бетон, и металном шипком је ударао по тијелу, па када је тако сломио њен отпор извршио је обљубу, док јој је трећи пут поново запријетио батинама, што је код оштећене изазвало страх, због којег није била способна да пружи отпор, након чега је извршио обљубу, што је суд квалификовао као кривично дјело силовања у продуженом трајању”*.

Несумњиво је да је окривљени А.Д. у конкретном случају користио силовање као један од механизма успостављања контроле над жртвом. Међутим, суд правилно ову радњу окривљеног не подводи под *“други облик принуде”* као начин извршења кривичног дјела трговине људима, већ га квалификује као самостално кривично дјело, односно као силовање.

Исти став заузет је и у пресуди **Вишег суда у Новом Пазару број К.бр.11/10** од 21.05.2010. године, којом се оптужени О.М. проглашава кривим *“што је у Н. П. у стању урачунљивости и са умишљајем и уз постојање свијести да су његова дјела забрањена, силом и пријетњом да ће непосредно напасти на живот и тијело принудио малољетно лице на обљубу и силом и пријетњом предавао малољетно лице ради његове сексуалне експлоатације кроз бављење проституцијом, тако што је млдб. оштећену, знајући да је иста малољетна и без средстава за живот у Н.П., средином августа мјесеца 2009. године, ангажовао за рад на пословима конобарице у његовој кафани, а затим исте вечери упутио ријечи пријетње да мора безусловно да га слуша, да уколико га не слуша може све и свашта да јој се деси и тако претњом да ће напасти на њен живот и тијело мал. оштећену принудио на обљубу, што је учинио још 7-8 пута наредних дана, настављајући са психичким пријетњама да може свашта да јој се деси, да је он робијао у Шведској 15 година и да она не зна ко је он, а при којима примјењивао и силу према оштећеној, вукући је за косу и шамарајући, а наредног дана пријетњом да ако не пристане да буде са гостом са којим јој он то каже, да ће јој дијелове тијела тражити по Србији, принудио и предавао оштећену да са гостима кафане који њему предају новац у износу од 20 еура на име полног односа, па је тако у периоду до средине октобра мјесеца 2009. године, оштећена у хотелима, кућама и колима имала полне односе са већим бројем њој непознатих мушких лица од којих је окривљени претходно узимао новац у наведеном износу на име једног сата сексуалних услуга, а након што је ова сексуална експлоатација и бављење проституцијом имало за посљедицу трудноћу дозволио малољетној оштећеној да напусти његову кафану и Н.П.,*

- *чиме је извршио продужено кривично дјело силовања из члана 178. став 3. и кривично дјело трговине људима из става 388. став 3. Кривичног законика”*.

Употреба силе и пријетња употребе силе и други облици принуде често се врше различитим радњама које у својој укупности имају за циљ потчињавање жртве, а и уз примјену неких других начина извршења дјела. У пресуди **Апелационог суда у Београду Кж1 бр. 6471/11** од 09.02.2012. године и пресуди **Вишег суда у Београду К. бр. 378/10** од 06.09.2011. године се наводи: *„Правилна је оцена првостепеног суда да је окривљени задржао личне исправе оштећене управо у циљу њеног држања и вршења притисака на њу да просјачи, имајући у виду да је оштећена страни држављанин и да није могла да напусти*

Републику Србију без личних докумената, а без обзира на чињеницу што иста разуме и говори српски језик. У прилог наведеном говори и то да је из исказа оштећене такође утврђено да је окривљени, поред задржавања личних исправа оштећене, предузимао и друге алтернативно прописане радње извршења предметног кривичног дела тако што је силом, претњом и злоупотребом односа зависности и тежких прилика оштећене, исту држао у циљу просјачења. Наиме, из исказа оштећене произилази да је окривљени два месеца након уласка у Републику Србију почео да је присиљава да проси како би имали од чега да живе јер су били у теškoј материјалној ситуацији, тако што јој је претио и тукао је свакодневно по целом телу употребљавајући у ту сврху поред осталог и бакарну жицу, алуминијумску цев и кабал за струју, односно тако што ју је доводио испред зграде где је требало да проси и чекао је преко пута улаза у зграду ради преузимања новца, па се изјављеним жалбама неосновано истиче како неспорно постојање насиља окривљеног према оштећеној није у узрочној вези са држањем оштећене у циљу просјачења“.

2. Отмица

Као посебан начин или средство извршења овог кривичног дјела, законодавац одређује **отмицу**. Имајући у виду чињеницу да је отмица инкриминисана као самостално кривично дјело (члан 165. КЗ РС) мишљења смо да би се овај начин извршења дјела требао тумачити у складу са том инкриминацијом. У складу са тим, отмица постоји онда када се употребом силе, пријетње или обмане или на неки други начин неко лице одведе или задржи у намери да се од њега или од другог лица изнуди новац или каква друга имовинска корист или да њега или кога другог принуди да нешто учини, не учини или трпи.

Према пресуди Окружног суда у Београду **Кж. 312/03** од 10.04.2003. године и пресуди Другог општинског суда у Београду **К. 1295/01** од 05.07.2002. године кривично дјело отмице постоји у случају у којем су “*дванесторица кинеских грађана обманом од стране седморице окривљених, од којих су шесторица били кинески грађани, задржана седам дана у намери да се ова лица не пусте на слободу док од њих или њима блиских лица не изнуде новац*“.

У образложењу пресуде се наводи: “*Првоокривљени који је наш грађанин представљајући се као преводилац оштећеним кинеским грађанима који су добили отказ боравка у СРЈ обмануо је оштећене када им је узео путне исправе уз образложење да ће им помоћи, па их је са осталим окривљенима пребацио у четири такси возила у унапред припремљен стан. Након смештаја у изнајмљеном стану оштећенима је ускраћена могућност слободног кретања и на смену су били чувани од стране окривљених. Оштећенима прете да ће их убити уколико им не дају телефонске бројеве родбине у Кини, прете убиством, говорећи да “убити Кинеза у Београду не значи више ништа, него убити једно пиле“, па су звали телефоном родбину оштећених у Кини, при томе их тукли, тако да је родбина преко телефона могла да чује ударце и јауке оштећених. Од оштећених одузели су новац који су имали код себе, а оштећене су држали затворене све док седмог дана није интервенисала полиција. Том приликом одузета су од окривљених три различита пиштоља са пригушивачима и припадајућом муницијом. Овако утврђене радње окривљених правно су квалификоване као кривично дело отмице из чл. 64. ст. 2. у вези ст. 1 КЗС јер је оштећенима ради остварења циља отмице прећено убиством“.*

Пресудом Врховног суда Србије **Кж. 633/05** од 1. 11. 2005. године и пресудом Окружног суда у Београду **К. 1134/03** од 22. 06. 2005. године утврђено је постојање кривичног дјела отмице у случају у којем су “*окривљени силом и претњом одвели и задржали оштећеног на земунском гробљу са намером да га не пусте док га не принуде да за њих*

продаје хероин, тако што су га на гробљу ударили заједно ногама и рукама као и металном штанглом по целом телу, претећи да ће га убити, све док оштећени није пристао да за њих продаје хероин“.

У образложењу пресуде се наводи: *“Овакве радње окривљених квалификоване су као кривично дело отмице јер је силом и претњом оштећени задржан да би пристао да продаје хероин“.*

Кривично дјело отмице (квалификовани облик дјела) према **пресуди Врховног суда Србије Кж.Ок.1/05** од 29.09.2005. године и **пресуди Окружног суда у Београду - посебно одељење К. П. 8/03** од 12.06.2004. године постоји у случају у којем је *“оштећени силом и претњом одведен и задржан од стране окривљених дуже од 10 дана у намери да од његовог брата изнуде новац, на тај начин што је пресретнут у подземној гаражи у С., везан и убачен у кола, па је доведен у Србију пешице преко границе и одведен у Л. и В.Б., а за то време од његовог брата је тражено милион еура уз претњу да ће му ако то не учини послати руку, ногу или главу оштећеног, после чега је овај предао окривљенима 590.000 еура пре него што су окривљени пустили оштећеног на слободу“.*

Уколико извршилац кривичног дјела трговине људима предузима неку радњу извршења, поступајући на описани начин, а у циљу експлоатације која представља елемент кривичног дјела трговине људима, тада се може говорити о овом начину извршења.

3. Превара или обмана

Превара или обмана, као начин извршења кривичног дјела, подразумевају радње којима се код другог лица ствара погрешна представа о нечему како би се постигла жељена сврха. Поступци или радње којима се једно лице доводи у заблуду могу бити веома различити, а њихов значај у контексту овог кривичног дјела мора се процјењивати у односу на конкретну жртву, а не у односу на неку просјечну особу и могућност реалног остваривања датих обећања. Дакле, мора се полазити од личности и субјективних карактеристика саме жртве, њених жеља и очекивања, узраста, услова у којима живи, интелектуалног нивоа, образовања и сл.

Овај начин извршења кривичног дјела налазимо у пресуди **број: Кж-76/08**, од 11.09.2009. године којом се утврђује да је *“радњу врбовања, као радњу извршења, у конкретном случају, оптужени остварио преваром и обманом, те искориштавајући ауторитет и углед наставника ликовног одгоја у средњој школи коју је похађала оштећена особа. Оптужени је исказао спремност да бесплатно подучава оштећену у сликарству и изради портрета, те при томе обећао да ће јој дати препоруке на основу којих ће уписати ликовну академију. Подузео је све потребне радње врбовања како би учинио да оштећена дође у његов сликарски атеље, потом је својим радњама стварао посебне увјете у којима је знацима, радњама и поступцима давао знаке емотивне наклоности према оштећеној и започињао са посебним радњама навођење на сексуално зближавање (исказ оштећене: ... почео да је додирује, врат, груди, тражио да се скине како би је фотографисао нагу, појавио се пред њом потпуно наг...“.*

Образлажући свој став првостепени суд, наводи: *“мора се узети као потпуно реална чињеница да је оштећена А.К. очекивала да ће у атељеу свог професора стећи сликарске вјештине и знања која ће јој олакшати пријем на ликовну академију, као и њена тврдња да јој је оптужени обећао помоћ приликом уписа на Академију. Оптужени је за оштећену био угледни сликар, човјек са везама у сликарским круговима и неко ко јој својим ауторитетом може помоћи...“.*

У пресуди Апелационог одјељења Суда БиХ, број: Х-КЖ-06/181 од 21.04.2009. године се наводи да су *“Ради врбовања особа женског пола, с циљем искориштавања путем проституције особа женског пола и других облика сексуалног искориштавања особа женског пола, оптужени Т. К. и оптужена М. П. договорили се са другим њима познатим особама да им помажу у врбовању особа женског пола и да им помажу у осигурању законитог боравка особа женског пола на подручју Босне и Херцеговине, па су уз њихову помоћ: пружали уточиште особама женског пола које на подручју Босне и Херцеговине немају трајно пребивалиште нити имају држављанство БиХ и које су у другим угоститељским објектима на подручју БиХ и Т. као жртве трговине људима пружале сексуалне услуге за новац од других особа, које су обманом и преваром – обећањем запослења намамиле особе женског пола да напусте пребивалиште у својим државама ради запослења у државама у којима немају држављанство и у којима немају стално пребивалиште и које су врбовали да пружају сексуалне услуге за новац... “*.

У судској пракси се често наилази на случајеве у којима се користи више начина извршења овог кривичног дјела, нпр. превара, обмана и употреба силе итд. Такав случај налазимо нпр. у изреци пресуде Вишег суда у Краљеву 4К. 63/11 од 17.08.2011. године је наведено да су кривично дјело трговина људима из члана 388. став 1. Кривичног законика учинили... *“на тај начин што је осуђени А. Б. започео љубавну везу са оштећеном С.С, држављанком Републике Црне Горе која је боравила у К., па ју је након неколико дана довео у своју у кућу, гдје су јој се првих дана борава он и осуђена Д. К. представљали лажно, као брат и сестра, иако су живјели у ванбрачној заједници из које имају заједничку дјецу, оштећеној су обећали бољи живот, добру зараду и заштиту, а потом су је држали у посебној соби у којој су је закључавали и забрањивали јој да се слободно креће, осуђена Д.К. је држала код себе њену личну карту и друга њена лична документа, пријетили су С.С. да ће је тући, а када је одбијала да поступи по њиховим захтјевима тукли су је тако што су је ударили рукама и наносили јој тјелесне повреде, пријетили су јој да ће је поломити или убити ако побјегне од њих, а када је С.С. неутврђеног дана у априлу 2011. године побјегла из куће, пронашли је у кафани “К. “, претукли је, убацили у возило “М“ и вратили је у своју кућу... “*

4. Злоупотреба овлаштења или утицаја или положаја беспомоћности

Злоупотреба овлаштења или утицаја или положаја беспомоћности, као начин извршења овог кривичног дјела, може се вршити на различите начине, као што је нпр. кориштење положаја подређености жртве, њене тешке материјалне, породичне, здравствене ситуације, итд. У питању су поступци којима се користи “рањивост“ жртве, њен осјећај беспомоћности проузрокован неком објективном околносту, односно поступци којима се злоупотребљава било која ситуација у којој конкретна особа нема никакву другу стварну или прихватљиву могућност него да се препусти искориштавању. При томе је за постојање овог начина извршења дјела ирелевантно на који начин је жртва дошла у такву ситуацију, односно да ли је извршилац кривичног дјела трговине људима проузроковао такво стање или не. Довољно је да је учиниоцу дјела познато да се жртва налази у таквом стању и да искориштава такво стање. У судској пракси се често наилази на овај начин извршења кривичног дјела.

Тако се нпр. у пресуди Апелационог одјељења Суда БиХ, број: Х-КЖ-06/181 од 21.04.2009. године наводи да су: *“ради пружања сексуалних услуга за новац оптужени Т. К. и оптужена М. П. су обманом и преваром – обећањем добивања радне дозволе и запослења у мотелу “М.“ и “Н.Ц.А.“ и обећања стицања азила и трајног законитог боравка у БиХ, искориштавања овлаштења послодавца, злоупотребом потчињености уопсленика,*

искориштавањем тешког материјалног положаја тих особа у БиХ и искориштавањем овисности о опојним дрогама, врбовали више особа женског пола да пружају сексуалне услуге за новац у њиховом угоститељском објекту “М.”. (У конкретном случају оштећене су стране држављанке, без трајног пребивалишта у БиХ, које су преваром намамљене да дођу у БиХ).

И у пресуди Суда БиХ, број: С1 З К 005873 11 КжК од 27.10.2011. године се наводи да је оптужени “користећи тешку материјалну и социјалну ситуацију малољетне М.И. те њену недовољну душевну развијеност усљед које није била у могућности да правилно схвати значај својих радњи и поступака, а нарочито значај одлуке о ступању у сексуалне односе са другим особама, а коју је у октобру мјесецу 2003. године претходно примио од Ј.Г., исту сексуално искориштавао у периоду од октобра 2003. године до половине 2007. године, на начин да јој је за сваку пружену сексуалну услугу давао новац у износу од 50 КМ, при чему је оптужени Ц., користећи наведену ситуацију малољетне М.И., исту искористио у проналажењу и врбовању њених пријатељица, малољетне Б.Д. и малољетне С.И...”

Међутим, у пресуди се нигдје не наводи у чему се састоји “тешка материјална и социјална ситуација”, осим што се у једном дијелу пресуде наводи: “Какав је однос оптужени Ц. имао према оштећеним у овом предмету јасно се утврђује и кроз исказ оштећене С.И., која је оптуженог упознала преко оштећене М.И. и то на начин да је оптужени Д.Ц. оштећену М.И. наводио да је повеже са својим другарицама обећавајући јој да ће је почасти за то, користећи увијек исти начин навођења на проституцију, дакле исте околности и потребе као и код оштећене М.И., потребу за новцем и поводљивост обзиром на године у којима су биле све оштећене и лакомислени начин ступања у сексуалне односе због новца”.

С тим у вези треба навести **Решење Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. И 4897/10** од 07.12.2010. године, којом је укинута пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 532/10 од 09.06.2010. године, у којем се истиче:

“Да би постојало искориштавање тешких прилика није довољно само што су оштећене деца без родитељског старања, већ један виши степен тешких животних и материјалних околности које оптужени искориштава и наговара их, врбује на пружање сексуалних услуга”.

Из образложења:

“Из чињеничног стања првостепеног суда није видљиво у чему се још састоје те “тешке прилике оштећених” које је оптужени искористио и довео их у положај зависности од њега, осим позива да за њега раде на „К.п.“ а тим пре што је малолетна оштећена С.Н. имала кућу и мајку где је и одлазила по своју гардеробу, што је и сама изјавила. Да би постојало искориштавање тешких прилика није довољно само што су оштећене деца без родитељског старања (у осталом оштећена је у једном моменту од стране ЦСР послата у Дом за омладину одакле се сама вратила), већ један виши степен тешких животних и материјалних околности које оптужени искориштава и наговара их, врбује, на пружање сексуалних услуга. Постојање ових услова суд није прецизно утврдио, то није видљиво из побијане пресуде нити је образложено у чему се тешке материјалне и животне прилике оштећених састоје, осим у томе да су деца без родитељског старања. Према томе, изостало је детаљно образложење како је то оптужени злоупотребио тешке материјалне и породичне прилике оштећених, у чему се састојао тај однос зависности јер једна од оштећених говори да је од оптуженог добијала део новца, а осим тога да је од јуна месеца 2009. године до децембра новац узимала и више га није давала оптуженом, а да се за време боравка оптуженог у притвору и даље бавила проституцијом”.

Коректно објашњење овог елемента кривичног дјела налазимо у пресуди **Апелационог вијећа Суда БиХ, број: КжК-1/07** од 15.02.2007.године (случај Н. у којем је првостепено вијеће истог суда оптужене ослободило од оптужбе) у којој овај суд наводи:

*“Наиме, за постојање овог кривичног дјела одлучно је да ли је у радњама оптужених садржан који од више различитих алтернативних облика овог дјела и да ли је на страни оптужених постојала намјера сексуалног изабљивања наведених женских лица. И једну и другу компоненту овог кривичног дјела овај суд је несумњиво утврдио, **јер је нашао да су оптужени били свјесни тешког стања у којем су живјеле наведене женске особе, да су имале малу, а неке од њих и тешко болесну дјецу, коју нису могле саме издржавати и лијечити, што су оптужени свјесно користили и злоупотребљавајући такво њихово стање, исте врбовали у сврху искориштавања њихове проституције, а у циљу остваривања имовинске користи**“.*

*“Према томе, за постојање овог кривичног дјела у облику злоупотребе или искориштавања положаја угрожености или беспомоћности неке особе како би се она врбовала на проституцију, није ни нужно да је употребијена сила или пријетња силом, **већ је довољно да су оптужени већ описану тешку ситуацију наведених женских особа злоупотребили у сврху њиховог сексуалног изабљивања, што је несумњиво утврђено.** То значи да су оптужени већ самим тим трговали људима ради искориштавања њихове проституције и на тај начин остварили предметно кривично дјело, што се основано наглашава и у жалби Тужилаштва БиХ. И оно што је нашао првостепени суд, а то је да је оптужена Н. З. сталним телефонским позивима, те одласком пред кућу Г.О., на неки начин натјерала А. А. да поново почне са истим послом и у чему је нашао “једноставно потицање односно намамљивање да поново почне пружати сексуалне услуге за новац”, по ојени Апелационог вијећа представља, тј. има квалитет врбовања као једног од начина чињења овог кривичног дјела. Ово произилази и из самог законског описа овог дјела (став 1.) из којег се види да употреба силе или пријетње употребом силе, нису једини облици његовог вршења, с обзиром да се наводе и “други облици принуде”, те да се ово кривично дјело, како је већ наглашено, може чинити и самом злоупотребом положаја угрожености или беспомоћности наведених особа, дакле без кориштења силе или пријетње силом, ако се то чини ради остваривања наведене сврхе, а што је на основу изведених доказа утврдио, како првостепени, тако и овај суд“.*

5. Давање или примање исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем

Један од начина извршења кривичног дјела трговине људима јесте и давање или примање исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем. Овај начин извршења се најчешће примјењује у односу на малољетне жртве тако што се давање или примање исплата или других користи чини према њиховим родитељима или старатељима. Такав случај налазимо у **пресуди Суда БиХ, број: КжК-03/10** од 22. 11.2010. године којом се оптужени Ц. М. И К. Е. проглашавају кривим јер су “у периоду од неутврђеног датума 2002. године до неутврђеног датума 2006. године, преко познаника, путем огласа и на друге начине проналазили малољетна и млађа пунољетна женска лица из изузетно материјално и социјално угрожених породица са подручја цијеле Босне и Херцеговине и доводили их у мјесто К., општина Ј.... злоупотребљавајући њихов положај тешке беспомоћности који се огледао у чињеници да су долазиле из изузетно социјално и материјално угрожених породица, **те дајући новчану накнаду лицима која имају контролу над њима – члановима породице**, врбовали их обманама да ће радити уобичајене угоститељске или кућне послове, а све у сврху изабљивања и присилног

рада, стварајући код њих лажно увјерење о корисности обављања тих послова па су исте ангажовали да раде као конобарице и служе алкохолна пића многобројним гостима углавном ноћу, а ноћна смјена је трајала од 20,00 часова до 04,00 часа ујутро па и дуже, без одређеног радног времена, слободних дана, закључивања уговора о раду и не пријављујући их надлежним органима о...“.

У образложењу се надаље наводи: *“...оптужени су породицама, односно родитељима жртва који су имали контролу над својом дјецом, како би постигли њихову приволу, давали минималне износе од 100 или 50 КМ, видјевши њихове беспомоћне прилике, обмањујући их да ће након што преузму дјевојчице и одвезу их у наведени објект, оне радити кућне послове или уобичајене угоститељске послове конобарица и да ће плаћати за њихов рад“.*

Интересантно је напоменути да су **пресудом Суда БиХ (првостепеног вијећа) број: К-49/08** од 14.12.2009. године, оптужени Ц. М. и К. Е. ослобођени оптужбе да су радњама описаним у изреци претходно наведене пресуде починили кривично дјело трговине људима из члана 186. ставови 1. и 2. КЗ БиХ.

Овај начин извршења дјела може се манифестовати и кроз давање новца лицу које већ има контролу над жртвом и врши њену експлоатацију, како би се, у циљу експлоатације, преузела контрола над истом.

И у **пресуди Суда БиХ, број: К-71/05** од 25.04.2006. утврђено је да поред других алтернативно предвиђених радњи и начина извршења, постоји и овај начин извршења који се састоји у давању и примању исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем. Наведено произилази из утврђеног чињеничног стања према које је *„окривљени почетком јула 2003. године договорио са Л.А. из М.- Република Хрватска, да ће за неутврђени износ новца за Л.А. у Босни и Херцеговини прибавити особе женског пола ради искориштавања проституције ових особа у Републици Хрватској, па је након овога договорио се са Д.Ж. власником ноћног бара “Е.“ у К. да му за неутврђен износ новца уступи двије особе које у Ж. бару пружају сексуалне услуге за новац а затим је дана 17.07.2003. године преузео од Ж. држављанку Украјине – Б.М. и држављанку Молдавије Ц.Л., при чему је Ж. исплатио неутврђени износ новца, пребацио М. и Л. у Мостар, а затим је М. и Л. заједно са Ђ.Е. коју је искориштавао путем проституције, предао Ђ.Б. којег је Л.А. упутио да од оптуженог преузме договорене особе након чега их је Б. покушао пребацити у Хрватску при чему су ове особе откривене у покушају да илегално пређу из Босне и Херцеговине у Хрватску“.*

Овај начин извршења кривичног дјела налазимо у пресуди **Врховног суда Србије, број Кж И 664/05** од 22.03.2006. године, којом се потврђује да је *“првостепени суд правилно утврдио да је оптужена А.А., заједно са својим сада покојним супругом Б.Б., на месту и на начин описан у изреци и одговарајућим дјеловима образложења побијане пресуде, искориштавањем тежких материјалних прилика мајке малољетног оштећеног, истој дали 100 лева за њега и при томе платили све трошкове око вађења путне исправе, потребне документације, доласка малољетника у П., како би га навели на просјачење, при чему је малољетном оштећеном од стране сада пок. Б.Б. упућена озбиљна пријетња да ће му одсјећи уво ако не пристане да оде у Италију и тамо проси.*

Правилно је првостепени суд чињенично утврђење темељио, прије свега, на исказу оштећеног малољетног М.М., који је детаљно и увјерљиво описао на који начин и под којим околностима су га оптужена и њен сада пок. супруг довели из Бугарске у П., наводећи при томе детаље око издавања путне исправе и потребне документације за прелаз државне

границе, разлоге из којих је оптужена његовој мајци дала новац, затим његов боравак у П. у кући оптужених, пријетње које су му упућене као и начин на који је напустио кућу оптужених и разлоге за то“.

Ц) ОБЛИЦИ ИСКОРИШТАВАЊА ЖРТВЕ

Да би постојало кривично дјело трговина људима, мора се доказати да је учинилац предузео неку од алтернативно предвиђених радњи извршења, на један од алтернативно предвиђених начина извршења, у сврху искориштавања пасивног субјекта. Дакле, за постојање кривичног дјела, довољно је доказати постојање намјере за извршење једног од наведених облика искориштавања.

У том смислу Суд БиХ у пресуди број: Кж-125/05 од 16.12.2005. године наводи да ”треба нагласити да се кривично дјело трговине људима сматра довршеним предузимањем неке од радњи учињења у циљу изабљивања особе која је предмет радње, о чему су у првостепеној пресуди дати разлози, а за постојање довршеног кривичног дјела трговине људима није неопходно да је тај циљ и остварен”.

У пресуди Врховног суда Србије КЖ-И-1863/06 од 23.10.2006. године и пресуди Окружног суда у Крагујевцу К-19/06 од 31.03.2006. године се истиче: *“Основни облик кривичног дела трговина људима садржи већи број алтернативно одређених радњи извршења, а за постојање овог кривичног дела потребно је да су одређене делатности, које су наведене као законска обележја овог кривичног дела, повезане са постизањем одређеног циља у односу на лице које је предмет трговине, односно да постоји узрочна веза између наведених делатности и постизања одређеног циља у односу на оштећено лице које би било предмет трговине, што значи да се радња извршења врши у циљу експлоатације рада тог лица. У конкретном случају, оштећена на позив оптужене долази у њихов стан на кафу, добровољно, тек кад оштећена хоће да изађе из њиховог стана долази до предузимања радњи извршења, тако што је оптужени силом и претњом држи у свом стану, односно закључава врата и не дозвољава јој да оде. Намера задржавања у циљу проституције утврђена је код оптуженог на несумњив начин и реализована управо поменутих дана, док му је оптужена помогла у извршењу овог кривичног дела на тај начин, што је због његове тешке покретљивости пратила оштећену до дела ауто пута код Заставиног сервиса да не побегне, упозоравајући да су претње озбиљне и 07.01.2006. године у вечерњим сатима јој довела четири лица са којима је малолетна оштећена имала сексуалне односе, док је оптужена стајала у непосредној близини и новац од тих услуга предала оптуженом, што се поновило и 09.01.2006. године када је новац од сексуалног односа оштећене са једним лицем узела оптужена како би га предала оптуженом“.*

Искориштавање, према члану 186. став 7. КЗ БиХ подразумева: проституцију другог лица или друге облике сексуалног искориштавања, присилни рад или услуге, ропство или њему сличан однос, служење, одстрањивање дијелова људског тијела или какво друго искориштавање.

1. Проституција другог лица и други облици сексуалног искориштавања

У пракси се најчешће као облик искориштавања јавља искориштавање проституције или друге врсте сексуалне експлоатације. Може се манифестовати кроз принудну или добровољну проституцију¹⁰, кроз снимање порнографских сцена, склапање дјечијих, присилних, уговорених и привремених бракова уз новчану или другу материјалну накнаду, итд.

Према мишљењу израженом у пресуди Суда БиХ, број: К-76/08 од 11.09.2009. године (првостепена пресуда у случају Ј.Ј.) *“сексуално искориштавање треба тумачити као облик изабљивања који, осим сексуалног искориштавања другог лица, подразумева и друге облике искориштавања као што је искориштавање другог у порнографским представама или производњи порнографског материјала...”*.

У истом случају Суд БиХ у другостепеној пресуди број: Кж-61/09 од 09.03.2010. године истиче да је: *“Сврха искориштавања, као трећи елемент кривичног дјела, у конкретном, остварена је кроз облик сексуалног експлоатисања и злостављања малодобног лица. Наиме, из исказа оштећене, који је поткријепљен исказом вјештака Р.К., те материјалним доказима, произилази да је оптужени Ј. сексуално изабљивао млдб. А.К., физички и сексуално злостављао и кажњавао, користећи при томе импровизовано сексуално помагало – пенис од стиропора који је сам израдио, а који није примјерен сексуалним помагалима које партнери, евентуално у везама користе, у фазама њене узнемирености давао различите медикаменте како би млдб. А.К. одржавао у стању да трпи сексуално изабљивање, давао да попије нешто за што је касније тврдио да је сперма, видео камером снимао њихов полни однос, те пуштао порно филмове у току њиховог сексуалног односа. Све наведене радње оптуженог, супротно жалбеним наводима одбране, имају карактер сексуалног искориштавања млдб. особе, којима је оптужени имао за циљ задовољавање властитих сексуалних нагона и постизања настраних сексуалних задовољстава”*.

У вези са наведеним ставом, према којем сексуална експлоатација постоји и онда када извршилац дјела, жртву користи за задовољавање властитих сексуалних нагона, треба рећи да у судској пракси држава из региона постоји и другачије мишљење. Наиме, у рјешењу Апелационог суда у Крагујевцу Кж.1-243/11 од 27.02.2012. године се наводи слjedeће: *“Апелациони суд је, осврћући се на наводе у жалби јавног тужиоца, да су све кривично правне радње оптуженог предузете и у функцији су постизања циља-сексуалне експлоатације малолетне оштећене, а ради задовољења сопствених потреба оптуженог, посебно указао да је код кривичног дела трговина људима циљ дела експлоатација, а према одредби члана 3. тачка а. Протокола Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа. Према томе, по мишљењу Апелационог суда мотив сексуалне експлоатације код кривичног дела трговина људима је остваривање профита, односно експлоатација проституције, а не задовољење сопствених потреба учиниоца дела, како се то наводи у жалби јавног тужиоца”*.

¹⁰ Добровољна проституција, као облик сексуалне експлоатације у контексту кривичног дјела трговине људима, постоји у свим оним случајевима у којима су жртве пристале на проституцију, дакле, добровољно се баве проституцијом, али нису нпр. пристале на ограничавање слободе кретања, онемогућавање задржавања комплетне зараде и сл. Поред тога, могућа је добровољна проституција као облик сексуалне експлоатације и у ситуацији када жртва пристаје на све захтјеве учиниоца кривичног дјела, нпр. сарађује са учиниоцем тако што му даје половину зараде, договора сусрете са клијентима и сл., јер је престанак жртве на намјеравану експлоатацију ирелевантан за утврђивање постојања овог кривичног дјела (члан 186. став 9. КЗ БиХ).

Став изнијет у наведеном рјешењу Апелационог суда у Крагујевцу, према нашем мишљењу, није прихватљив, јер, искориштавање, односно “експлоатација подразумева искориштавање људи под околностима и у условима који су супротни принципу поштовања људског достојанства, телесног или психичког интегритета, здравља и који су у великој несразмери са околностима и условима под којима друга лица обављају исте или сличне послове, односно делатности“ - објашњење експлоатације изнијето у **рјешењу Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. 1 2386/12** од 29.01.2014. године.

Тумачење дјечијих, присилних, уговорених или привремених бракова уз накнаду или без накнаде као облика сексуалне експлоатације налазимо у пресуди **Суда БиХ број С1 3 К 994249 12 КжК** од 30.01.2013. године. У образложењу пресуде се наводи: *“Радње навођења и врбовања оптужени је предузимао на начин да је оштећену доводио у ситуацију да постане предметом изабљивања у породици А., а све у сврху прилисног рада и сексуалног искориштавања. Инволвираност оптуженог у удају оштећене за П., односно њену предају у породицу А., као и његова кривица за предузете кривично-правне радње, неспорно произилази из чињенице да је након што је оштећена бројним покушајима бјекства из наведене породице, исту сваки пут тражио, физички злостављао и враћао натраг у породицу А., у коју породицу је оштећена и предата са намјером заснивања ванбрачне заједнице и сексуалног искориштавања. Истакнуто је потврђено и од стране саслушаних свједока, посебно Ш.Х., тетке оштећене, као и свједокиње А.Х. која је свједочила о пријетњама оптуженог П. упућеним њој, као и о вишеструким озледама на тијелу оштећене, које је учинио “њен очух“, када би је проналазио и враћао натраг“.*

Најчешће се у судској пракси, као облик сексуалног искориштавања, јавља проституција (принудна или добровољна). Тако се нпр. у **пресуди Суда БиХ, број: К-71/05** од 25.04.2006. године у вези са сексуалном експлоатацијом жртава, између осталог, у образложењу пресуде наводи: *“Оба свједока су потврдила да су оне у својим мобителима, које им је дао оптужени Ђ., имале меморисане телефонске бројеве клијената, које су саме морале звати, а према њиховим наводима, и клијенти су звали њих. Дакле, оптужени Ђ.Н. је у потпуности препустио дјевојкама да се саме сналазе за посао. Међутим, страх и однос потчињености које су оне осјећале према њему тјерао их је да раде редовно и “савјесно“ свој посао, колико им је налагао износ који су требале зарадити. Наиме, оба свједока су истакла да је њихов дневни “промет“ требао бити по 300-400 КМ, што је касније смањено, а цијена пружене услуге по клијенту је износила по 100 КМ. Оптужени се, како то већ произилази из исказа свједока, не појављује у активної улози проналазача клијената, јер је то препустио оштећеним, али је био сигуран да ће дјевојке одрађивати посао како им је наложено, јер је био свјестан своје супериорности над њима и свјестан чињенице да га се плаше. ...Оба ова свједока су навела да су редовно оптуженом Ђ. морале давати зарађени новац, било да су му исти лично предавале, било да су доносиле у кафић “Д.“, или су слале аутобусом у С. када је оптужени боравио у С.“*

Сексуално искориштавање у **случају Н.** (пресуда Суда БиХ, број: КжК-1/07 од 15.02.2007. године), једна од оштећених описује на следећи начин:

“Свједокиња је такође навела да је дневно имала од 1 до 5 муштерија, да је плаћање вршено З. које она није никада видјела, а њој је новац давала након обављеног посла у ходнику, те да се дешавало да јој не плати, говорећи да нема новца, а у ствари су они новац давали З.. При томе је напоменула да не зна колико је З. наплаћивала за услуге које је пружала, али наводи да су јој неки корисници рекли да су плаћали и по 40 до 50 КМ, а један је рекао да је платио 100 КМ, те је захтијевао да “у соби останем три до четири сата, па након што сам почела да вичем“, морала је интервенисати З. и након разговора

са муштеријом, довела је другу дјевојку која се звала М. Свједокиња је такође изјавила да је постојала књига евиденције коју је З. водила и у коју је евидентирала све кориснике и даваоце сексуалних услуга. Даље је истакла да су у вријеме колико је радила код З. (три мјесеца), сексуалне услуге пружале и друге дјевојке...“.

- У пресуди Вишег суда у Подгорици, К.бр.6/13, наведено је да је оптужени вршио сексуалну експлоатацију жртава: **„тако што је оштећене у означеном периоду доводио у своје станове у Х.Н. у близини х.П. и у Б. у згради број ..., гдје их је стављао на располагање већем броју мушких особа, које је претходно контактирао путем телефона и са њима уговарао мјесто, вријеме, цијену и особине оштећених у смислу задовољења њихових сексуалних потреба, а након тога, непосредно и путем телефона давао упутства оштећенима В.Д., Р. А., А.М., С.С., А.Д. и малољетним С.М. и П.Д., која упутства су се односила на вријеме проведено са мушким особама, надокнаду и начин на који је потребно задовољити сексуалне потребе појединих мушких особа, а по којим упутствима су оштећене и поступале, док је за вријеме пружања сексуалних услуга окривљени из локала који се налазио преко пута станова са којима је располагао, надзирао и провјеравао да ли оштећене поступају по његовим упутствима, као и вријеме њиховог боравка са мушким особама, како би имао потпуну контролу у погледу понашања оштећених и пружања сексуалних услуга, за које услуге је са њиховим корисницима претходно уговарао у различитим новчаним износима углавном од 50€ до 100€ и задржавао дио новца за себе, а оштећенима давао одређени износ новца, а када је оштећенима већ уговорени износ новца непосредно предат, исте су знајући да је окривљени уговорио цијену услуга дио новца му предавале...“.**

У пресуди Суда БиХ, број: С1 3 К 005873 11 КжК од 27.10.2011. године (случај Ц.Д.) детаљно се описује начин сексуалне експлоатације жртава. У образложењу се, поред осталог, наводи: **“посебно из исказа оштећене С.И. произилази на који начин и како је оптужени Ц. наводио оштећену С.И. и М.И. на бављење проституцијом, предајући их другима ради њиховог сексуалног изабљивања и искориштивања. Тако из садржаја исказа произилази да је оптужени Ц. једне прилике звао да са оштећеном М.И. буде са неким људима из Хрватске, да су то Д. пријатељи, било их је тројица, долазили су са неке сахране и било је потребно да се мало орасположе, те су оштећене М.И. и С.И. те прилике и пружиле сексуалне услуге тим људима, за што су и добиле новац. Даљним свједочењем оштећена С.И. описује ситуацију која непобитно указује на радње оптуженог Ц. којим остварује кривично дјело за које се терети. Наиме, оптужени позива оштећену С.И. и говори јој да има неки човјек који је из иностранства, који је наш држављанин и да би он дошао по њу и одвезао до мјеста гдје се исти налази. Оптужени Ц. је након што је пристала оштећена да буде са тим човјеком дошао по њу и одвезао је до куће негдје у Д., гдје је оштећена имала сексуални однос са старијим човјеком који јој је платио 50 КМ. Са оптуженим Ц. те прилике била је присутна и оштећена Б.Д., која је заједно са њим чекала у другој соби, те су након завршеног односа оштећену С.И. вратили кући. Наведена ситуација зорно предочава на који начин је оптужени предузимао радње навођења на проституцију, предузимајући у конкретном случају радњу договорања пружања сексуалне услуге са човјеком из иностранства и радњу превоза млдб. особе до мјеста гдје је била сексуално искоришћавана. **Очигледно је да се у свему наведеном оптужени не може третирати и посматрати искључиво као корисник сексуалних услуга, како је то погрешно закључено од стране првостепеног суда, те како је неутемељено истицано током цијелог поступка од стране одбране оптуженог. У прилог наведеном закључку указује и ситуација у којој оптужени оштећену С.И. повезује са човјеком старости око 30-35 година на начин да су се обојица налазила у кафићу “Д.” који је у непосредној близини средње школе коју је похађала оштећена, и да је оптужени Ц. том човјеку показао млдб. особу С.И. и уговорио сексуални однос, након чега је позвао оштећену****

С.И. и рекао јој да тај човјек са којим је сједио жели да буде с њом. Након позива исти је дошао по њу, отишли су на осаму близу Д. била је са њим и те прилике јој је човјек рекао да га је Д. послао и да му је рекао да она буде са мушкарцима за новац.“

Једно од **спорних питања** које се јавља у судској пракси у вези са примјеном кривичног дјела трговине људима које се врши у сврху сексуалне експлоатације јесте **питање његовог разграничења са другим кривичним дјелима, у којима такође долази до сексуалног искориштавања жртве**, поготово у односу на кривично дјело навођење на проституцију. Рјешавајући такве ситуације, судска пракса је заузела одређене ставове.

У пресуди апелационог вијећа Суда БиХ број: Х-КЖ-06/181 од 21.4.2009. године, расправља се међусобни однос између овог кривичног дјела, кривичног дјела међународно врбовање ради проституције и кривичног дјела навођење на проституцију. С тим у вези у образложењу пресуде се наводи: *“На основу изведених доказа суд је нашао да су у радњама оптужених К. Т. и П. М., поред кривичних дјела трговине људима из чл. 186., односно кривичног дјела организовани криминал из чл. 250. КЗ БиХ, садржана и сва законска обиљежја кривичних дјела међународно врбовање ради проституције из чл. 187. КЗ БиХ и навођење на проституцију из члана 210. ст. 1. КЗ Федерације БиХ, из чега би произилазило да се ради о постојању више кривичних дјела, тј. о таквом криминалном садржају који у кривичноправном смислу представља стицај кривичних дјела. Међутим, како се ради о кривичним дјелима која се односе на заштиту једног те истог правног добра, она се налазе у таквом међусобном односу да се дјела из чл. 187. КЗ БиХ и чл. 210. ст. 1. КЗ ФБиХ у кривичноправном смислу појављују као условна кривична дјела, тј. дјела чија кривичноправна егзистенција зависи од тога да ли је примарно дјело учињено или није. Наиме, дјела из чл. 187. КЗ БиХ и чл. 210. ст. 1. КЗ ФБиХ у односу на дјело из чл. 186. односно чл. 250. КЗ БиХ се појављују само као претходна, нижа фаза или стадијум тих као примарних кривичних дјела и она се примјењу само ако главно односно примарно кривично дјело, није учињено.*

Дакле, ова два дјела којима су инкриминисане само ниже, претходне фазе у остварењу наведених кривичних дјела, по свом карактеру представљају супсидијарна или резервна кривична дјела и њихова кривичноправна егзистенција је условна, што значи да се она примјењују само под условом да криминална дјелатност није прешла у вишу фазу извршења кривичног дјела, тј. да у предметном случају није учињено кривично дјело трговине људима ради сексуалног искориштавања, што је заправо и крајњи циљ вршења ових дјела. Из таквог односа ових дјела произилази да су ова дјела укључена у каузални ток остварења главног кривичног дјела као његова претходна фаза и стога су и у кривичноправном смислу обухваћена његовим криминалним садржајем и извршењем тога дјела оне губе своју кривичноправну аутономност, јер се њихов кривичноправни смисао тиме исцрпљује, што значи да се она по основу супсидијаритета налазе у привидном стицају са тим као примарним кривичним дјелом.

Према томе, вреднујући предметни криминални догађај, суд је закључио да се ради о таквој криминалној ситуацији која у кривичноправном и логичком смислу представља јединствен догађај чија се невриједност и криминална количина може адекватно вредновати само кроз једно, главно или примарно кривично дјело, у предметном случају кривично дјело трговине људима из чл. 186., учињеног у виду дјела из чл. 250. КЗ БиХ (организовани криминал), па је стога на конкретни случај ваљало примијенити само одредбу из члана 250. ст. 3. КЗ БиХ, односно оптужене К. Т. и П. М. учинити одговорним само за кривично дјело трговине људима из чл. 186. учињеног као организовани криминал из чл. 250. ст. 3. КЗ БиХ“.

Према мишљењу Апелационог суда у Новом Саду, које је дошло до изражаја у рјешењу посл. бр. Кж. 1 2386/12 од 29.01.2014. године, којим је укинута пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 207/11 од 09.04.2012. године суштинска разлика између ова два кривична дјела јесте у постојању експлоатације. Објашњавајући тај став, суд наводи: *“...према одредби члана 184. став 1. Кривичног законика кривично дело посредовање у вршењу проституције врши онај ко наводи или подстиче другог на проституцију или учествује у предаји неког лица другоме ради вршења проституције или ко путем средстава јавног информисања и других сличних средстава пропагира или рекламира проституцију. Међутим, уколико би навођење или подстицање на проституцију било вршено на један од начина предвиђених у члану 388. Кривичног законика, радило би се о кривичном делу трговина људима, а не о посредовању у вршењу проституције. О кривичном делу посредовање у вршењу проституције могло би се говорити, на пример, у ситуацији која подразумева довођење у везу клијента и особе која се проституише без надокнаде или уз надокнаду чију врсту и вредност слободном вољом доминантно дефинише особа која се проституише и која у случају претходног договора, задржава могућност да бира и одбија клијенте, да дефинише начин, врсте и услове ангажовања, да доноси одлуку о престанку проституисања и слично. При томе, управо у постојању експлоатације је и суштинска разлика између кривичних дела из члана 184. и из члана 388. Кривичног законика.*

Експлоатација подразумева искориштавање људи под околностима и у условима који су супротни принципу поштовања људског достојанства, телесног или психичког интегритета, здравља и који су у великој несразмери са околностима и условима под којима друга лица обављају исте или сличне послове, односно делатности“.

Према мишљењу Вишег суда у Новом Саду, које је изнесено у пресуди посл. бр. К.193/11 од 18.11.2011. године која је потврђена пресудом Апелационог суда у Новом Саду посл.бр. КЖ. И 247/12 од 14.03.2012. године за постојање кривичног дела трговине људима неопходно је да се из изведених доказа може закључити да постоје два битна елемента која недвосмислено указују на трговину људима, а то су: контрола и експлоатација жртви. У образложењу се наводи: *“Пресудом првостепеног суда окривљени А. А. је оглашен кривим за кривично дело посредовање у вршењу проституције а не за кривично дело трговине људима јер из исказа сведока оштећених произилази да окривљени није ограничавао њихову слободу кретања, јер су места извршења кривичног дела хотели високе категорије, у које су оштећене слободно улазиле и излазиле, а имале су и потпуну слободу кретања а некима је, као што је навела једна од оштећених јасно рекао да не треба да трпи насиље или нешто слично, а ако неко неће да плати или је физички малтретира да га позове, из чега је суд закључио да је окривљени пружао заштиту оштећеним девојкама, што је управо карактеристично за бављење проституцијом. Према ставу суда, окривљени је организовао проституцију оштећенима и то на најкомфорнији начин пружајући им при томе потребну заштиту, имајући у виду да је окривљени и сам радио у хотелу као обезбеђење па је стога управо тамо и могао да им пружи потребну заштиту која је саставни део бављења проституцијом. Радњама окривљеног недостаје и елемент експлоатације имајући у виду чињеницу да су окривљени и оштећене зараду од проституције делили на једнаке делове тако што би оштећене саме наплатиле од клијента износ од 120 еура, од чега су 50 еура одмах задржавале за себе, а 70 еура су давале окривљеном, који је за себе задржавао такође 50 еура док је 20 еура предавао Н.Н. лицу из хотела који га је обавештавао о потенцијалним клијентима, која чињеница произилази из исказа свих оштећених девојака“.*

У пресуди Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж И 4358/11 од 04.04.2012. године којом је потврђена пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К.165/11 од 14.10.2011. године се наводи: *“Пресудом првостепеног суда окривљени је оглашен кривим*

да је извршио кривично дело трговина људима из чл. 388. ст. 2. КЗ-а коришћењем тешких материјалних прилика, чињеницом да нема смештај и средства за живот, задржавањем личних докумената, бавио врбовањем, превозом и држањем малодобне оштећене, а све у циљу вршења проституције. Апелациони суд је потврдио став првостепеног суда да се у радњама оптуженог стичу сва битна обележја кривичног дела трговине људима из чл. 388. ст. 2. КЗ-а и закључио да су неосновани наводи жалбе браниоца оптуженог да се ради о кривичном делу посредовање у вршењу проституције из чл. 184. КЗ-а, **наводећи да када је на страни пасивног субјекта малолетно лице, увек ће постојати кривично дело трговина људима из чл. 388. ст. 2. Кривичног законика, чак и уколико се навођење или подстицање ради вршења проституције не врши на један од начина предвиђених у чл. 388. Кривичног законика**“.

Када је у питању однос кривичног дјела трговине људима и кривичног дјела **обљуба злоупотребом положаја**, Суд БиХ је у случају Ј.Ј., у којем је оптужени сексуално искориштавао своју ученицу, у првостепеној пресуди број: К-76/08 од 11.09.2009. године, заузео став да је *“кривично дјело обљубе злоупотребом положаја у конкретном случају конзумирано радњама кривичног дјела трговине људима (које је истовремено и теже кривично дјело), због чега у овом случају не постоји стицај кривичних дјела него класичан однос консумпције”*.

Извршиоци кривичног дјела трговине људима често исте жртве користе за различите облике експлоатације. Тако нпр. у изреци **пресуде Вишег суда у Краљеву 4К. 63/11** од 17.08.2011. године, поред осталог наводи да су опружени: *“прије подне водили С.С. на депонију да сакупља секундарне сировине које је потом осуђени А.Б. продавао, оштећеној нису исплаћивали накнаду за овај рад, већ су новац од њеног рада задржавали за себе, поподне и увече су возили С.С. возилом “Мерцедес” у село А. на мјесто у близини паркинга предузећа “Аутотранспорт” и захтијевали од ње да се бави проституцијом, при чему је за пружене услуге наплаћивала 1.000,00 и 2.000,00 динара, а сав новац који је зарадила на овакав начин су исте вечери узимали од ње и присвајали, износ новца зарађеног проституцијом контролисали су тако што је С.С. морала да држи отворену везу мобилног телефона за вријеме док је са муштеријом договарала цијену сексуалног односа, па су на овакав начин у наведеном периоду сав новац прибављен експлоатацијом рада оштећене С.С. на депонији и вршењем проституције задржали и прибавили себи противправну имовинску корист”*. Дакле, жртва је кориштена и у циљу сексуалне и радне експлоатације.

2. Присилни рад или услуге

Присилни рад и услуге, односно радна експлоатација се најчешће врши кроз принуђавање на просјачење, рад без накнаде или уз изузетно ниске накнаде, у неодговарајућим радним условима, итд. Према одредби члана 2. Конвенције Међународне организације рада бр. 29. о принудном или присилном раду, из 1930. године, принудни рад се одређује као сваки рад или служба која се захтијева од лица под пријетњом казне и за који се дато лице није добровољно понудило¹¹. Директива ЕУ 2011/36, од 5. априла 2011. године, под присилним радом подразумева и присилно просјачење. Процјена постојања пристанка на просјачење врши се од случаја до случаја, с тим што је у случају у којем се као жртва јавља дијете које просјачи, пристанак дјетета на просјачење ирелевантан.

Објашњење радне експлоатације, као сврхе трговине људима, налазимо у **пресуди Апелационог вијеће Суда БиХ, број КжК-03/10** од 22.11.2010. године. У образложењу пресуде се наводи да су оптужени Ц. М. и К. Е.: *“починили кривично дјело трговине људима*

¹¹ Опширније о радној експлоатацији видите у публикацији Л. Каблар - Сарајлић „Трговина људима у сврху радне експлоатације, Референтни материјал са освртом на БиХ“, у издању Мисије ОСЦЕ-а у БиХ, 2011. године.

на начин да су заједно одлазили, неријетко и са својом кћерком М., у средине најдрастичније сиротиње, гдје су проналазили малољетне и млађе пунољетне, искључиво, женске особе, како би их врбовали да раде у кафани “Т.к.”, с циљем стицања финансијске добити кроз привлачење посјетилаца, те намјером да им не плаћају или да им дају минимални износ новца за рад који обављају, а што су могли остварити само ако оне долазе из изузетно несређених породичних прилика, тешких материјалних и социјалних стања. **На тај начин оптужени су профитирали и зарађивали на њиховом израбљивању и беспомоћном стању.** Будући да су жртве врбовања била дјеца и млађе особе, јасно је да својим психичким и физичким степеном развоја нису биле у могућности да схвате у каквом положају израбљивања и присилног рада се налазе. Оптужени су породицама, односно родитељима жртава који су имали контролу над својом дјецом, како би постигли њихову приволу, давали минималне износе од 100 или 50 КМ, видјевши њихове беспомоћне прилике, **обмањујући их да ће након што преузму дјевојчице и одвезу их у наведени објект, оне радити кућне послове или уобичајене угоститељске послове конобарица и да ће плаћати за њихов рад. Међутим, дјевојчице су у кафани “Т.к.” радиле без одређеног радног времена, у смјенама, а ноћна смјена је трајала од 20,00 сати ноћу до 04,00 сата ујутру или дуже, тачније све док има гостију. Гости су били најчешће пијани, агресивни и прости, дјевојчице су биле изложене разним видовима патолошких понашања, алкохолизма, проституције, деликвенције, криминала, па је разумљиво да је дијете у старосној доби од 14, 15, и 16 година (колико година у инкриминирајуће вријеме су имале оштећене), подложно да усваја такве видове понашања, односно да изложеност неприлагођеним условима који не одговарају животној доби жртава, утиче на њихов психо-физички развој и даљи развитак дјете.**

За рад у кафани жртве нису добијале накнаду у виду правилног и мјесечног плаћања, како се то неосновано тврди од стране одбрана оптужених, већ напротив, наводна накнада коју су жртве добијале за свој рад представљала је метод израбљивања кроз стално терећење жртава за наводни мањак који се огледао у неплаћеним рачунима од стране гостију за попијено пиће и мањак у књижи шанка. Поред чињенице да су жртве радиле за наводни мањак, из исказа свједокиње М.А. произилази да су морале предавати и добијени бакшиши од гостију. Наиме, у току свједочења М.А. је као и све остале свједокиње изјавила да су морале надокнађивати настали мањак и да из тих разлога никада нису добијале плаћу која је договорена са оптуженима, него увијек неки минимални износ, те да су знале добити и бакшиш, али да исти никада нису могле задржати за себе, него предати оптуженом Ц.М., који је и тај бакшиш узимао под изговором да су у мањку и да оне морају исти да надокнаде својим радом.

Надаље, из исказа оштећених свједокиња произилази и да су се дјевојчице плашиле у одређеним ситуацијама радити у кафани, будући да су гости најчешће били пијани и агресивни. Па је тако М.А. изјавила да је било страх у кафани када су пијанци бацали флаше, псовали, док је И.Ж. изјавила да је био неподношљив боравак у кафани код оптуженог М., и да би се вратила одмах кући, али није имала новаца, те да се у објекту точио углавном алкохол, некада се чак отворено конзумирала и дрога, а неки од гостију су били и наоружани, као и сам оптужени М.“.

Овај облик експлоатације налазимо и у пресуди Вишег суда у Подгорици К.бр.197/08 од 16.02.2011. године којом је утврђено да су оптужени преваром оштећену довели у У. и радно је експлоатисали. У образложењу пресуде су наводи исказ оштећене: “Сјутрадан када су устали Ц. јој је рекао да иде на посао, рекао јој је да ће радити као конобарица у једној кафани па су сво четворо пошли у ту кафану која се зове “К.” и тамо је оставили да ради, а мало касније и М. је дошла да ради са њом, па је тада схватила да је М. и раније радила у тој кафани као чистачица док је она радила као конобарица. Ништа јој нису

говорили око плате а она је питала власника кафане Д. колика је њена зарада па је он рекао 10 еура дневно. У тој кафани је радила око мјесец дана, Д. јој је давао новац сваки дан али су јој исти одузимали А., Ц. и М. говорећи јој да јој узимају новац да би отплатила стан гдје су становали а њој иначе и није било познато колико мјесечно треба да добије новца. Радила је ујутру од 8 до 13 сати и послје подне од 18 до 24 сата. ...За вријеме њеног рада у "К." Д. није цијело вријеме тамо био и није јој познато да ли Д. има браће. Иначе њу је Д. укупно исплатио 450 еура за њен рад у "К." и плус јој купио гардеробу а у тај износ не улази оно што јој је В. плаћао по 10 еура за сваки дан за вријеме док су заједно радили, отприлике десетак дана, и сав тај новац јој је узео Ц. а она није ни пробала да сакрије тај новац или да га остави код некога јер није смјела од Ц." Интересантно је напоменути да је, према мишљењу овог суда, радна експлоатација била само начин како би се оштећена довела у положај слуге. То призилази из изреке пресуде у којој се каже да су окриљени криви што су „у периоду од неутврђеног дана септембра мјесеца до новембра 2007.године у П. и У., дјелујући на организован начин, силом и довођењем у заблуду, превезли и држали у циљу довођења у положај слуге, малољетну Г.А., на начин што су, неутврђеног дана септембра мјесеца 2007.године из У. дошли у П. како би путем преваре довели у У. оштећену Г.А. и радно је експлоатисали...“.

Као вид радне експлоатације у пракси се често сусреће **просјачење**, а жртве овог облика трговине људима су најчешће дјеца, односно малољетна лица, те за постојање дјела није неопходна употреба силе, пријетње или неких других начина извршења овог кривичног дјела. Наведено долази до изражаја и у пресуди **апелационог одјељења Суда БиХ, број: С13 К 004249 12 КжК** од 30.01.2013. године у којој се наводи: **“Из изјаве оштећене А.П. неспорно произилази да је иста у инкриминирано вријеме била малољетна особа, рођена 15.02.1993. године, те да је у другој половини 2008. године због физичког и психичког малтретирања од стране оца Ш.П. и супруге оца, њене мајке С.П., била принуђена да се пресели у кућу своје мајке С. Б., која је живјела са оптуженим П.Б., а који је непосредно након њеног доласка присиљавао да проси и доноси му испрошени новац заједно са његовом дјецом, користивши при томе њено тешко породично стање и њену незрелост малољетне особе. Наведено произилази и из исказа свједока Е.Х., посебно из садржаја исказа који је дао у својству свједока Државној агенцији за истраге и заштиту од 5.08.2010. године, а који је уложен од стране Тужилаштва као доказ оптужбе због несугласја са исказом који је дао на главном претресу, у којем је навео да је оптужени П. оштећену А. за вријеме док је била код њега тјерао са осталом дјецом да проси по околним селима, те да су сав испрошени новац, по доласку кући морали предати њему. Ово несумњиво произилази и из исказа оштећене која је навела да је оптужени П. заједно са њеном полубраћом, пратио, ограничавао и спријечавао слободу кретања приликом просјачења, те да је сав испрошени новац предаван њему и А. мајци, која са оптуженим живи у брачној заједници“.**

3. Ропство или њему сличан однос

Трговина људима у којој се човјек јавља као роба која се продаје и купује, односно као предмет различитих облика експлоатације, често се означава и као савремени облик ропства. Такав став произилази и из релевантних документа у којима се као облик експлоатације наводи ропство или њему сличан однос. Конвенција Савјета Европе из 2005. године не дефинише ропство, али дефиницију ропства налазимо у другим међународним документима као што су нпр. Женевска конвенција о ропству из 1926. године или Додатна конвенција о укидању ропства, трговине робљем, институцијама и праксама налик на ропство из 1956. године. Према члану 1. Женевске конвенције о ропству, ропство је стање или положај неког појединца над којим се врше атрибути права својине, а Додатна конвенција истиче да је роб појединац који има тај статус или положај. Установе или праксе сличне ропству дефинисане

су чланом 1. Додатне конвенције. У складу са том одредбом, однос сличан ропству постоји у сљедећим случајевима:

а) Потчињеност због дуга, тј. стање или положај који произилази из чињенице да се дужник обавезао да за гаранцију дуга пружи личне услуге или услуге неког лица које је под његовим ауторитетом, ако правична вриједност његових услуга није намијењена ликвидацији дуга или ако трајање тих услуга није ограничено нити њихова природа одређена;

б) Робовање, тј. положај онога који је обавезан према закону, обичају и неком споразуму да живи и ради на земљи која припада другом лицу и да том другом лицу врши, уз награду или бесплатно, одређене услуге, а да не може променити свој положај;

ц) Свака установа или пракса на основу које:

I) је нека жена обећана или удата за накнаду у новцу или натури која се даје њеном родитељу или њеном тотору, њеној породици, или ком другом лицу или групи лица, а да при томе она нема право да одбије;

II) муж или чланови његове породице имају право да уступе жену неком трећем лицу, уз надокнаду или без;

III) жена, по смрти свога мужа може бити предата у насљеђе другом лицу;

д) Свака установа или пракса према којој родитељи, или један од њих, или тотор предаје дијете или одраслу дјецу млађу од 18 година неком трећем лицу уз надокнаду или без, ради кориштења личности или рада поменутог дјетета или одрасле дјеце.

Приликом тумачења појма ропства може се користити и одредба члана 172. став 2. тачка ц. КЗ БиХ у којој је одређено значење термина “одвођење у ропство” као елемента кривичног дјела злочин против човјечности. Према тој одредби, у чијој основи је одредба члана 7. став 2. тачка ц. елемент кривичног дјела уз Римски статут, одвођење у ропство јесте вршење над особом било којег или свих овлаштења иначе везаних за право својине, укључујући вршење таквог овлаштења при трговини људима, посебно женама и дјецом. Тумачећи овај елемент кривичног дјела злочина против човјечности, Међународни кривични суд у Хагу је, **у првостепеној пресуди у предмету Фоча**, закључио да обиљежја поробљавања укључују елементе контроле и власништва, ограничење или контролу аутономије појединца, слободе избора или слободе кретања, и често, стицање неке добити за учиниоца (стицање добити за учиниоца није нужан елемент овог облика злочина против човјечности). Не постоји пристанак или слободна воље жртве. Слободна воља или пристанак постају немогући или ирелевантни услед, на примјер, пријетње или употребе силе, односно других врста принуде, услед страха од насиља, преваре или лажних обећања, због злоупотребе власти, због положаја рањивости жртве, услед заточења или заробљеништва, психолошког притиска или социјално-економских услова. Даљи показатељи поробљавања обухватају експлоатацију, приморавање на обављање присилног или обавезног рада, односно услуга, често без надокнаде и често, мада не и нужно, уз физичке патње, полно општење, проституцију и трговину људима. **“Набављање” или “продаја” некога за новчану или неку другу накнаду не представљају услов за поробљавање. Али када се учини нешто такво, то представља прворазредан примјер остваривања права власништва над неким.**¹²

У пресуди жалбеног вијећа од 12.06.2002. године, ИТ-96-23 и ИТ-96-23/1 се истиче да то да ли нека конкретна ситуација представља облик поробљавања овиси о томе да ли постоје фактори или елементи поробљавања које је навело Претресно вијеће. Ти елементи су: *„контрола над нечијим кретањем, контрола физичке околине, психолошка контрола, мјере*

¹² Наведено према Џон. Р.В.Д. Џоунс, Стивен Паулс: Међународна кривична пракса, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2006, стр. 204.

предузете за спречавање или одвраћање од покушаја бијега, примјена силе, пријетња силом или принудом, трајање, присвајање искључивог права располагања, окрутно поступање и злостављање, контрола над сексуалношћу и присилни рад“.

Према становишту Врховног суда Републике Хрватске изнесеном у пресуди **Кж 741/04-5** од 07.10.2004. године, **присилно просјачење** представља однос сличан ропству. У образложењу пресуде се каже: *“Коначно, суд првог ступња је изнио ваљане и аргументиране разлоге из којих је нашао, да је оптуженик обје оштећенице ставио и држао у ропству сличном односу и тако остварио терећена казнена дјела из чл. 175. ст. 1 КЗ у стјецају, а не казнена дјела протуправног одузимања слободe из чл. 124. КЗ будући да их је силом и пријетњом држао у односу потчињености и присиљавао да за њега просе, представљајући се као глухонијеме и хендикепиране особе, а у ту су сврху носиле натписе одговарајућег садржаја на разним језицима те се облачиле у прикладну одјећу, ...”*¹³

За оцјену постојања ропства или њему сличног односа интересантан је предмет *Андрaде* који је вођен пред бразилским судом. Чињенични опис ситуације је сљедећи:

“У новембру 2004. године, Мобилна инспекција посјетила је Фазенда Боа-Фе Цару и нашла 19 радника, укључујући 16 година старог дјечака, у условима налик ропству. Највише радника је било неписмено. Нису имали приступ питкој води, нису имали канализацију, смјештај је био неадекватан, и нису имали сигурносну опрему за рад. Храну и алат за рад су куповали у продавници некретнина у фабрици тако што су новчани износи одузимани од њихове плате. Непознати лешеви су пронађени закопани, али одговорност за смрт тих лица је утврђивана у одвојеном поступку.

Инспектори рада су потврдили да су услови које су видјели на терену међу најгорима које су икада видјели. Радници су живјели у склоништу од платна или сламе, без зидова и пода, тако да нису имали ефикасну заштиту од кише. Нису имали приступ пијаћој води, него су пили воду из ријеке. Нису имали канализације и због тога су морали да користе исто мјесто за задовољавање њихових физиолошких потреба и као извор воде за кухање. Њихови радни папири нису били потписани, а у вријеме инспекције, неки од њих нису примили плату за пет мјесеци. Радиле су од зоре до сумрака, без права на одмор недељом. Ако нису радили њихови сати су се одузимали дупло од дневне рате. Нису могли слати ни примати писма нити су имали прву помоћ. Радницима је било забрањено да напусте фарму, а власник је сталним пријетњама обесхрабривао раднике да покушају бјекство. Бјекство је било изузетно тешко извести и због изузетне изолованости фарме која је била удаљена 200 километара од најближег града. Ова удаљеност је била несумњива препрека слободи кретања радника који су тако били потпуно изложени вољи власника. У комбинацији са фактором страха ова удаљеност фирме је онемогућавала у пракси сваку могућност бијега. Радници су имали почетни дуг према власнику фирме када су регрутовани, а тај дуг је вјештачки одржаван јер су морали да плате пут до фарме, а потом су морали све купити (храну, одјећу, чак и прибор за рад) у продавници на фарми, по цијенама које су много веће него на тржишту”.

Суд је утврдио да је Гилберто Андраде крив за превару приликом запошљавања кроз лажна обећања о плаћеном раду, успостављање понижавајућих радних и животних услова и ограничавање слободe кретања. Суд је утврдио да је ове злочине починио слободно, свјесно и намјерно, стављајући раднике у понижавајући положај у циљу остваривања финансијске користи експлоатацијом слободe људи.

¹³ Наведено према Д. Деренчиновић: Нису на продају – о правима жртава трговања људима након пресуде Европског суда за људска права у предмету Рантсев против Кипра и Русије.

Андрате је осуђен за робовски рад, скривање лешева и лажно регрутовање на 14 година затвора. То је била прва затворска казна за принудни рад.¹⁴ Суд је такође наредио да плати новчану казну по систему дани-новчана казна. У недостатку доказа о имовини осуђеног, суд је узео у обзир чињеницу да је он власник седам фарми, два апартмана и једне куће и одлучио да вриједност једног дана буде пет минималних плата. Он је стога осуђен да плати 7200 минималних плата.

Постојање **услова сличних ропству** утврђено је у случају *Public Federal Minisitry v. Jose Gomes dos Santos Neto, Judgment H°2007.5101.811659-4* (Criminal Court Rio de Janeiro, 22 Април 2008). Наведеном пресудом Жозе Гомес дос Сантос Нето је проглашен кривим за **држање радника у условима налик ропству**. Наиме, радници су регрутовани лажним обећањем зараде од 600 реала мјесечно од продаје рибарских мрежа. Они су радили сваког радног дана од 07:00 ујутро до 11:00 увече, укупно 112 радних сати недељно. Један од радника, Јарбел, је у почетку оптужен да дугује 4.000 реала на име „накнаде за запошљавање“ (укључујући транспорт и пласман плате за породице). Када је инспекција рада дошла у контролу, након 4 године, његов дуг се није смањио, већ се повећао на 4.190 реала. Други радник је имао почетни дуг 2.000 реала који се повећао на 3.000 реала. Радници су морали куповати храну, одјећу, лијекове и средства за рад у продавници која је било власништво послодавца и гдје су цијене биле 25% изнад тржишне цијене. Радници су имали обавезу да врате дуг а послодавац је пријетио њему и његовој породици. Инспектори рада су нашли неколико радника чији дуг се кретао од 2.000 до 8.000 реала и који нису могли напустити послодавца прије него што врате дуг.¹⁵

4. Одстрањивање дијелова људског тијела

Као о облик искориштавања жртве трговине људима у ставу 7. члана 186. КЗ БиХ наводи се и одстрањивање дијелова људског тијела, односно уклањање органа. У члану 21. Конвенције о људским правима и биомедицини је постављен принцип да није допустиво да из људског тијела или његових дијелова проистиче новчана добит. Овај принцип је касније потврђен у Протоколу везаном за конвенцију поводом трансплантације органа и ткива људског поријекла у којем се, у члану 22. експлицитно забрањује трговина органима и ткивима. Поступак и услови за трансплантацију органа и дијелова човјечијег тијела утврђени су Законом о трансплантацији, док је кривичним законодавством у Босни и Херцеговини инкриминисано пресађивање дијелова људског тијела које се врши супротно одредбама овог закона. Тако је нпр. у КЗ РС, у члану 217. предвиђена инкриминација недозвољено пресађивање дијелова људског тијела, која има неколико облика. У складу са њом, недозвољено пресађивање дијелова људског тијела постоји уколико је узимање дијелова људског тијела ради пресађивања или пресађивање истих, по правилима медицинске науке и струке неоправдано, или ако је узимање дијелова тијела извршено прије него што је смрт утврђена на прописани начин, или без сагласности даваоца или примаоца или њихових законских заступника. Посебан облик дјела постоји у случају када се неовлаштено за награду продаје или посредује при давању дијелова тијела од живог или умрлог лица ради пресађивања. Уколико је радња извршења кривичног дјела трговине људима предузета да би се извршило недозвољено пресађивање дијелова тијела, на начин како је оно одређено у кривичном законодавству, постојаће овај облик експлоатације жртве трговине људима. При томе се мора имати у виду да пристанак жртве на намјеравану експлоатацију не искључује

14 Federal Public Ministry v. Gilberto Andrade, Judgment N°2000.37.00.002913-2, Penal Court of Maranhão State, 23 April 2008, наведено према Forced Labour and Human Trafficking, Casebook of Court Decisions, a Training Manual for Judges, Prosecutors and Legal Practitioners -Special Action Programme to Combat Forced Labour,(International Labour Organisation, 2009), str. 71 – 73. Ibid, стр. 70.

15

постојање кривичног дјела трговине људима, те ће овај облик искориштавања, као елемент трговине људима, постојати и у случају када жртва добровољно продаје неки свој орган, нпр. бубрег.

Такав случај трговине људима налазимо у пресуди Основног суда у Приштини П 309/10 П340/10 од 29.04.2013. године (случај Медикус) којом су оптужени оглашени кривим за кривично дјело трговине људима (члан 139. Кривичног закона Косова) јер су током 2008. године врбовали стране држављане, искориштавајући њихово лоше имовинско стање, како би допутовали у Приштину и на клиници Медикус се, за договорени износ новца (који у неким случајевима није исплаћен или је исплаћен у мањем износу од договореног) подвргли трансплантацији бубрега у корист непознатог примаоца. Примаоци бубрега су претходно учиниоцима дјела уплатили договорени износ новца. Сви донори су били странци, веома лошег имовног стања, који су продајом бубрега жељели ријешити финансијске проблеме.¹⁶

5. Други облици искориштавања

Имајући у виду чињеницу да је веома тешко таксативно набројати све облике искориштавања који се могу јавити као сврха трговине људима, законодавац је у ставу 7. чл. 186. КЗ БиХ, поред набројаних облика експлоатације додао и генералну клаузулу “или какво друго искориштавање” чиме је омогућио примјену кривичног дјела трговине људима и на неке друге, могли бисмо рећи, неспецифичне случајеве експлоатације људи. С тим у вези треба поменути Директиву ЕУ 2011/36 из 2011. године, која успоставља нешто шире тумачење експлоатације као сврхе трговине људима, тако да се експлоатацијом у смислу члана 11. сматра и експлоатација криминалне активности. Овај вид експлоатације се најчешће манифестује као вршење кривичних дјела крађе, цепање, крађе у продавницама, неовлаштене производње и продаје дроге, итд. односно вршење кривичних дјела којима се стиче одређена имовинска корист за учиниоца кривичног дјела трговине људима. При овом облику експлоатације битно је имати у виду да су учиниоци тих кривичних дјела жртве трговине људима, што значи да се против њих не води кривични поступак за та дјела.

С тим у вези треба поменути **пресуду Окружног суда у Јагодини, К.бр.190/07** којом је К.М. проглашен кривим за кривично дјело трговине људима, јер је “*током 2007. године у Јагодини, ради стицања материјалне користи за себе, злоупотребом тешких материјалних прилика малолетног... у којима малолетник живи, знајући да се ради о лицу рођеном 1996. године, позајмљивао новац и истовремено захтевао од малолетног ... да му враћа вишеструко веће износе од позајмљеног, што је малолетник прихватао и тако добијени новац користио за клађење у кладионицама, па када малолетни ... није имао да врати позајмљени новац, оптужени К.М. га је подстрекао на бављење коцком и на вршење крађа, како би му новац добијен на такав начин вратио на име дуга у вишеструким износима*”. У образложењу пресуде се наводи: “*Да су се у понашању оптуженог на начин како је то наведено у изреци пресуде стекли сви објективни и субјективни елементи кривичног дела трговине људима из чл. 388. ст. 3 у вези ст. 1 КЗ, утврђује се преваходно из исказа малолетног оштећеног ... датог пред истражним судијом Окружног суда у Јагодини када је детаљно и уверљиво описао на који начин и под којим околностима је извршио кривично дело које му се ставља на терет, наводећи да пуно времена проводи у кладионицама, где је често виђао и оптуженог К.М., што је потврђено и исказом сведока Д.М. из Београда, руководиоца кладионице, који познаје оптуженог као честу муштерију, као и да врло често долази и оштећени, да је видео ад међусобно комуницирају, а што ни сам оптужени није оспорио, наводећи да му је оптужени више пута позајмљивао новац за коцкање али да је захтевао од њега да му*

¹⁶ Пресуда је доступна на адреси: [http://www.eulex-kosovo.eu/docs/justice/judgments/criminal-proceedings/BasiCourtPrishtina/\(2013.04.29\)%20JUD%20-%20L.D.%20et%20a.l.%20\(BC%20Pristina\)_ENG.pdf](http://www.eulex-kosovo.eu/docs/justice/judgments/criminal-proceedings/BasiCourtPrishtina/(2013.04.29)%20JUD%20-%20L.D.%20et%20a.l.%20(BC%20Pristina)_ENG.pdf). (задњи пут посјећено 27. августа 2015. године)

враћа вишеструко веће износе новца од позајмљеног, па када није био у могућности да му врати тако увећане износе новчане позајмице да га је оптужени терао да врши кривична дела крађе како би му новац вратио, да је током лета 2007. године, по налогу оптуженог К. М. у улици Синђелићевој у Јагодини из дечијих колица украо новчаник и мобилни телефон, да је те ствари предао оптуженом који га је чекао на блиској удаљености, да му је том приликом одузео и новчаник и телефон, при чему му није дао ништа од новца, а да је то кривично дело извршио по налогу оптуженог јер није имао да му врати новац, у износу од 1.000,00 динара, који му је позајмио претходног дана у кладионици, а да је из Јагодине, власника СТР ... чија се радња налази преко пута продавнице испред које се догодила крађа новчаника и мобилног телефона који је посведочио да је видео малолетног оштећеног са једним лицем ромске националности, старости између 30-40 година, да иде Синђелићевом улицом, у којој се налазе наведене радње, да је малолетни ... пришао колицима која су стајала испред продавнице "Н." док је то старије лице кренуло напред, стајало у близини "Ж.м." да је малолетни ... Након што је одузео ствари из дечијих колица почео да трчи према месту где га је, како је сведок навео, буквално чекало то старије лице, да је видео моменат када је малолетни ... новчаник предао том старијем лицу које га је чекало, чијем исказу је поклатио пуно поверење јер се ради о лицу потпуно непристрасном у односу на оптуженог и малолетног оштећеног... ". У вези са односом између оптуженог и оштећеног суд наводи: „Такође се из исказа малолетног оштећеног и сведока утврђује да се малолетни оштећени плашио оптуженог због претњи да ће да га туче, да ће да га одведе у брдо и силује, да га је једном приликом ошамарио и на силу узео новац, па суд сматра да је малолетни оштећени с обзиром на овакво понашање оптуженог према њему у односу на оптуженог био у односу подређености јер је био уверен с обзиром на своје године живота, емоционалну незрелост, ниски степен интелигенције, да му је познато да оптужени врши кривична дела, да ће по њега наступити штетна последица, по његово здравље и тело у случају непоступања по његовим налозима и упутствима, односно уколико не прихвати његове иницијативе и предлоге, да ради стицања материјалне користи за оптуженог врши кривична дела крађе или се бави коцком ради добијања новца, и давања новца добијеног на такав начин оптуженом“.

Интересантан став суда у погледу постојања овог елемента кривичног дјела, тј. експлоатације као сврхе радње извршења налазимо у **пресуди Вишег суда у Бијелом Пољу, Кс.бр.12/12** од 03.12.2012. године у којој је суд, у случају у којем је вршено превозење оштећених страних држављана (четири лица из Бангладеша), који су преваром доведени на Косово у увјерењу да им је боравак дозвољен, да могу развити тржиште текстилом и остварити добру зараду те да могу слободно да се крећу и који су у том циљу донијели новац у износу од око 5000 еура и 2000 долара и да су тај новац, као и новац који су зарадили, оставили код лица која су их прихватила и држала на подручју Косова до њиховог одласка у Црну Гору, па су их онда извршиоци возали по Црној Гори, од мјеста до мјеста, са намјером да их пребаце у Босну и Херцеговину, при чему су оштећени били у увјерењу да путују у Беране гдје би требали започети своју дјелатност, када их је полиција и открила и ухапсила (против оштећених је вођен прекршајни поступак) и када су откривени учиниоци дјела. У објашњењу овог елемента кривичног дјела суд је навео: “У конкретном случају, обзиром на изложено суд је имао у виду, претходно речено да за постојање дјела није неопходно да је циљ и остварен, јер је сасвим извјесно да је умишљајем оптужених била обухваћена не само радња и начин вршења, већ и циљ који се жели постићи, а који представља стање да оштећени под створеним околностима могу бити искључиво доведени у положај подређености и експлоатације у земљи одредишта. Животно посматрано овакво тумачење законске норме је оправдано, јер би чекањем да се оствари циљ ради материјалних доказа, наступила неотклоњива последица по интересе оштећених“. Дакле, суд није објаснио нити назначио у чему се састоји експлоатација оштећених, мада она постоји у чињеници да

је од оштећених преваром одузет новац који су донијели и који су зарадили, што наводи на закључак да је у питању једна врста економског искориштавања које би се могло подвести под експлоатацију рада оштећених.¹⁷ У контексту законског описа кривичног дјела трговина људима у кривичном законодавству у Босни и Херцеговини, наведено искориштавање би се могло подвести под “друге облике искориштавања”.

6. Пристанак жртве трговине људима на планирану експлоатацију

Пристанак жртве трговине људима на планирану експлоатацију је без утицаја на постојање кривичног дјела. То је изричито наглашено, не само у ставу 9. члана 186. КЗ БиХ, већ и у свим релевантним међународним актима. С тим у вези у судској пракси нема дилема, што Суд БиХ детаљно образлаже у пресуди број: КжК-1/07 од 15. 02. 2007. године:

*“...Надаље, није од значаја ни тврдња одбране оптужених да су **наведене женске особе својевољно пристајале на пружање сексуалних услуга**, те да су и саме остваривале имовинску корист од тога, јер ни једна ни друга околност, како је већ наведено, нису од значаја за постојање овог кривичног дјела, уколико су испуњене све претпоставке за његово постојање. Наиме, из природе овог кривичног дјела произилази да је његов смисао да се пасивном субјекту пружи кривичноправна заштита, чак и под условом да је он својевољно пристао на чињење дјела, док се друга страна кажњава (једна варијанта тзв. унилатералних кривичних дјела као нужног саучесништва, што је управо смисао и одредбе из става 4. члана 186. КЗ БиХ), па стога не стоји одбрана првооптужене да је она на извјестан начин била наведена од самих корисника услуга и дјевојака на предузимање инкриминисаних радњи. Чак и под условом да је у почетку оптужена само издавала собе за пружање сексуалних услуга, како је сама оптужена навела у својој одбрани, ако је током времена то чинила пријетњама или другим облицима принуде или злоупотребом стања угрожености неких од њих (или неких нових) да би их врбовала у сврху њиховог сексуалног изабљивања, тиме је остварено законско биће предметног кривичног дјела, тј. трговина људима ради сексуалног изабљивања...”*

Исти суд у **пресуди број: КжК-03/10** од 22.11.2010. године, одговарајући на наводе браниоца другооптужене К. Е. према којима “*provedeni докази не подржавају чињенично стање оптужнице, односно да се истима не доказује конститутивни елемент кривичног дјела трговине људима, економско изабљивање. Наиме, одбрана другооптужене тврди да ниједна свједокиња није изјавила да је било економског изабљивања од стране оптужених. У том смислу, не постоје облици економског злостављања, нити обмане, будући да су родитељи били упознати са чињеницом гдје им дјеца раде и у каквим увјетима, као и да су оптужени давали накнаду за тај рад или родитељима или њима...*”, истиче да је „ставом 4. члана 186. КЗ БиХ прописано је и оно што је од одлучујућег значаја за предметни случај, а то је да је без утицаја на постојање кривичног дјела трговине људима околност да ли је лице пристало на изабљивање из става 1. наведеног члана. Дакле, пристанак жртве трговине људима на планирану експлоатацију нема значаја ни у једном случају, а посебно уколико је жртва кривичног дјела дијете или малољетна особа, што је у конкретном предмету случај”.

¹⁷ С тим у вези треба рећи да основни облик кривичног дјела трговине људима из чл. 444. КЗ Црне Горе гласи: Ко силом или пријетњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, повјерења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, ради добијања сагласности од лица које има контролу над другим лицем: врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, довођења у положај слуге, ропства или ропству сличан однос, вршења криминалне дјелатности, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, склапања недозвољеног брака, ради одузимања дијела тијела за пресађивање или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од једне до десет година.

2. МАЛОЉЕТНА ЛИЦА КАО ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Трговина људима, као облик кршења основних људских права и слобода и повреда достојанства људске личности, има изузетно негативне посљедице на младе људе који се нађу у улози жртве било којег облика трговине људима. Стога се вршење овог кривичног дјела према малољетним лицима, односно лицима до навршене 18 године живота, сматра тежим обликом дјела, а за његово постојање довољно је само доказати да је предузета једна од алтернативно предвиђених радњи извршења у сврху искориштавања проституцијом или другим обликом сексуалног искориштавања, присилним радом или услугама, ропством или њему сличним односом, служењем, одстрањивањем дијелова људског тијела или у сврху каквог другог искориштавања. Дакле, није потребно да радње извршења буду предузете уз примјену једног од алтернативно предвиђених начина извршења који представљају битно обиљежје кривичног дјела када се оно врши према пунољетним лицима.

Тако нпр. **Суд БиХ у образложењу пресуде број: С13 К 005873 11 КжК** од 27.10.2011. године наводи: *“Оптужени Ц. је предузимао радње врбовања на начин да је повезивао оштећене са другим мушкарцима, односно доводио их у ситуације у којима су исте постајале предмет сексуалног искориштавања. Приликом предузимања таквих радњи, није кориштена пријетња, обмана или превара од стране оптуженог, међутим за остваривање квалифицираног облика кривичног дјела Трговина људима из члана 186. став 2. КЗ БиХ, наведена средства извршења нису нити релевантна, па је радња врбовања, односно навођења малољетних особа на бављење проституцијом у конкретном случају остварена и предузимањем радњи којима је оптужени оштећене доводио у ситуације у којима су постајале предметом изабљивања, односно предузимао радње којима је прибављао малодобне особе за сексуално изабљивање и искориштавање“.*

Питање које се може јавити као спорно у конкретним случајевима, **јесте да ли је учиниоцу дјела била позната животна доб пасивног субјекта**. Уколико се у поступку докаже да је учинилац у погледу узраста пасивног субјекта био у стварној заблуди, односно да није знао да се ради о лицу млађем од 18 година, неће постојати његова одговорност за овај облик кривичног дјела. То свакако не значи да неће постојати одговорност за основни облик дјела уколико је према пасивном субјекту примјењиван, поред једне од алтернативно предвиђених радњи извршења и један од алтернативно предвиђених начина извршења овог кривичног дјела. Приликом утврђивања ове околности суд мора имати у виду све чињенице које су релевантне за њену процјену. Тако нпр. **Виши суд у Подгорици у образложењу пресуде К. бр. 6/13** од 18.11.2013. године наводи: *“Суд је на основу интерпретираних телефонских разговора, извео сасвим супротан закључак, од оног који је оптужени навео, као и малољетна П.Д., јер је потпуно јасно из тих разговора да их је он доводио у његове просторије ради проституисања са другим мушким лицима и да је са њом имао сасвим друге планове од оних које јој је представио након почетног познанства, када јој је финансијске проблеме разрешавао запослењем у угоститељском објекту у коме је радила свега 5 – 6 дана. У том смислу оптужени је тај план убрзо почео да остварује и несумњиво је знао да је она малољетна особа, јер се из разговора који је имао са непознатим мушкарцем 14.05.2012. године у 12:13, у коме га обавјештава да га у стану чекају двије дјевојке једна црна и плава, а да је она „од осамнаест неискусна била“ јасно закључује, да му је и те како била позната старосна доб свих дјевојака које је давао другим мушкарцима ради проституисања. Уосталом, он је и упознао у угоститељском објекту који се налази у близини школе и док се налазила у друштву њених школских другарица, често јој плаћао пиће, одвозио кући и када је запослио у поменутом угоститељском објекту знао је да је*

она напустила школовање и све остало, што је накнадно урадио предавајући је мушким лицима ради проституисања, учинио је користећи ту њену тешку финансијску ситуацију“.

У пресуди Вишег суда у Нишу К бр. 303/10 од 12.05.2010. године је заузет став да *„окривљени који превози сопствену децу и децу својих пријатеља ради просјачења од места до места, и када не употреби силу и претњу, нити злоупотреби тешке прилике или поверење другог лица, врши радњу кривичног дела трговина људима“.*

У образложењу пресуде се наводи: *“У конкретном случају оптужени су вршили превоз своје малолетне деце и малолетне деце оштећеног Д. М. и оштећене В. ради просјачења на улицама градова у Црној Гори, заједно теретним возилом оптуженог Т. С., а окривљени С. С. је то вршио и својим аутомобилом, тако да су малолетна деца коју су они превозили просила у градовима на обали Јадранског мора користећи присуство већег броја туриста, а испрошени новац давала својим родитељима“.*

3. ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ ПРИБАВЉЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЈЕЛОМ

Кривично дјело трговина људима се врши ради стицања имовинске користи. Као што је познато, трговина људима према неким изворима¹⁸ представља по свом значају на глобалном нивоу, трећи извор нелегалне зараде, одмах после нелегалне трговине наркотицима и оружјем. Стога је једна од најефикаснијих мјера борбе против овог облика криминалитета, независно од тога да ли се он врши на националном или међународном нивоу, одузимање имовине прибављене кривичним дјелом. Међутим, судска пракса недовољно користи законске могућности у том правцу те ријетко изриче кривичноправну мјеру одузимање имовинске користи прибављене кривичном дјелом.

Примјећује се да судови, у конкретним случајевима, често и не утврђују колики је износ нелегално зарађене имовинске користи, што указује на закључак да судови још увијек нису прихватили међународне и европске стандарде¹⁹ борбе против овог облика криминалитета. Најчешће се као разлог томе наводе тешкоће при утврђивању висине остварене имовинске користи. Међутим, у пракси Суда БиХ, с тим у вези, постоје примјери веома добре праксе. У том смислу наводимо пресуду **апелационог вијећа Суда БиХ број: Х-КЖ-06/181** од 21.4.2009. године. У образложењу ове пресуде се наводи: *“Такођер, из исказа свједокиња оштећених, као и из исказа вјештака Тужилаштва финансијске струке М. А., вијеће је дошло до износа новчане добити за које је утврђено да представљају незаконито прибављену имовинску корист која потиче искључиво од илегалне дјелатности експлоатације ових оштећених ради проституције.*

Оптужени К. и оптужена П. на рачун наплате пружања сексуалних услуга стекли су новчану добит у износу од 209.600 КМ, те на рачун наплате за кориштење собе у Мотелу за сваких пола сата пружања сексуалних услуга стекли су такођер новчани износ који је прибављен извршењем кривичног дјела и то од најмање 76.840 КМ.

Вијеће је до овог износа дошло узимајући у обзир исказе оштећених које су навеле да је пола сата пружања сексуалних услуга износило 60 КМ, од тога 25 КМ су задржавале оштећене,

18 “Трговина људима је једна од три најпрофитабилније криминалне делатности (пored трговине дрогом и оружјем). Зарада остварена од трговине људима процењује се на 7 – 60 милијарди УСД годишње, а по неким проценама и до 507 милијарди УСД годишње” - наведено према Љ. Слијепчевић: Заштита права жртава трговине људима према Конвенцији Савјета Европе о борби против трговине људима, Билтен Апелационог суда у Новом Саду, број 4/2012, Интермекс, Београд

19 Већина докумената усвојених на међународном и европском нивоу, у оквиру мјера борбе против овог облика криминалитета, препоручује државама увођење таквих кривичних санкција којима ће се учиниоцима одузети имовина коју су стекли извршењем кривичног дјела. Тако нпр. Здружена акција Савјета Европе 97/1,54/JHA (поглавље А Б Ц) из 1997. године, поред других казни, предлага увођење конфискације имовине за ово кривично дјело. ОЕБС у закључцима допунског састанка о људским димензијама (2000. година) препоручује државама чланицама да предвиде у својим законима и казну конфискације имовине трговцима људима и да се та средства користе за допуну фондова предвиђених за програме помоћи жртвама трговине људима. Конвенција из Палерма (2000. године) такође обавезује државе чланице да усвоје неопходне мјере које ће омогућити конфискацију добити стечене извршењем кривичних дјела обухваћених конвенцијом, или имовине чија вриједност одговара вриједности те добити, као и имовине, опреме или других инструмената кориштених или намијењених за кориштење у вршењу кривичних дјела из ове конвенције (члан 12. конвенције). Конвенција Савјета Европе из 2005. године у члану 23. такође прописује да ће свака чланица донијети законодавне и друге мјере како би могла да запліјени или на други начин одузме средства или приходе од кривичног дјела трговине људима или имовину чија вриједност одговара таквом приходу. Дакле, основни постулат у борби против овог вида криминалитета јесте одузимање имовине стечене овим кривичним дјелом, те би судови морали имати у виду не само одредбе домаћег законодавства већ и одредбе наведених докумената. Правни инструмент за реализацију наведеног захтјева, према нашем законском рјешењу, јесте кривичноправна мјера одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом. Напомињемо да је примјена ове мјере обавезна за суд у свим случајевима у којима се утврди да је учинилац извршењем кривичног дјела прибавио имовинску корист.

а 25 КМ је узимала оптужена М., док је 10 КМ наплаћивана услуга кориштења собе у објекту. Оштећене су у својим исказима помињале просјечан број клијената по дану, да је варирао и љети био већи. Тако је оштећена свједокиња...навела да је имала 4-5 клијената, љети до 8, док је оштећена свједокиња...навела да је имала од 1 до 8 клијената.

Како се ради о приближним, а не о егзактним подацима, вијеће је узело као просјечан број од 4 клијента дневно по свакој од оштећених (што је свакако број који иде у корист оптуженим) и тај збир према прорачуну вјештака А. износи 209.600 КМ незаконите новчане добити од експлоатације женских особа у сврху проституције, а износ за кориштење соба у истом просјечном броју клијената износи 76.840 КМ незаконите новчане добити, при чему је вјештак узимао 20 дана као просјек ангажмана дјевојака у току једног мјесеца.

Одбрана је приговарала налазу и мишљењу овог вјештака, наводећи да није постојала материјална документација на темељу које би могла бити извршена прецизна процјена. Но међутим, исказ свједока на којима се темељи овај налаз представља сам по себи вјеродостојну материјалну чињеницу, једнако вриједну као и материјална документација. Нарочито јер су искази ових свједокиња које су и оштећене истовремено, вјеродостојни и конзистентни, поготово у дијелу у којима се говори о цијенама сексуалних услуга“.

У складу са утврђеним чињеницама суд је донио одлуку којом „на основу примјене законског прописа из члана 110. став 1. КЗ БиХ од оптуженог Т. К. и оптужене П. се **одузима имовинска корист прибављена кривичним дјелом**, у износу од 286.440,00 КМ“.

Пресудом Суда БиХ број К-71/05 од 25.04.2006. године утврђује се: “На основу члана 110., а у вези са чланом 111. став 1. КЗ БиХ од оптуженог **се одузима имовинска корист прибављена извршеним кривичним дјелом и то:** стан на равном крову – тераси колективног стамбеног објекта изграђен на грађевинском земљишту означеном као к.ч. 3235 ... М. ул. Б.Ф., површине 82 м², изграђен новчаним средствима у износу од 61.481,00 КМ, као дио имовинске користи прибављене кривичним дјелом, те се оптужени истовремено обавезује да исплати (преостали) износ од 45.000,00 КМ на име имовинске користи прибављене кривичним дјелом, све у року од 15 дана од дана правоснажности пресуде, а на основу члана 188. став 1. ЗКП БиХ оптужени Ђ. Н. се обавезује на накнаду трошкова кривичног поступка о чијој висини ће се одлучити посебним рјешењем“.

У образложењу пресуде се наводи: “...Наиме, оба свједока су истакла да је њихов дневни “промет“ требао бити по 300 - 400 КМ, што је касније смањено, а цијена пружене услуге по клијенту је износила по 100 КМ... Њиховим изабљивањем, односно искориштавањем проституције, у току 2002. и 2003. године, у којем периоду су се неке дјевојке смјењивале, тако да су неке од њих зарадиле више а неке мање износе, оптужени је за себе прибавио новчану имовинску корист у износу од најмање 100.000 КМ. Ово разумљиво произилази из исказа оштећених, које је суд довео у вези са налазом и мишљењем вјештака финансијске струке М.А., који налаз и мишљење је Суд у цјелости прихватио као објективан и стручан, а из којег произилази утврђено да су дјевојке за наведени период зарадиле најмање 100.000 КМ. Наведени вјештак не искључује могућност да се може радити о износу од 200.000 КМ, а зависности о цијени пружања сексуалних услуга, али је Суд прихватио утврђеним износ од 100.000 КМ, који износ су оштећене управо и предале оптуженом, а тиме исти стекао имовинску корист изабљивањем, односно искориштавањем проституције оштећених особа“.

У погледу чињеница на основу којих суд, на име противправно стечене имовинске користи, осуђеном одузима и стан, у пресуди се наводи: “Без сумње, Суд је нашао утврђеним да је оптужени Ђ.Н. у току 2002. и 2003. године, новцем, у износу од 61,481,55 КМ, за

који је утврђено да је прибављен зарадом од изабљивања искориштавањем проституције оштећених, ... финансирао и изградио стан у улици Б.Ф. у М., у стамбеној згради у којој је добио право надзиђивања на равном крову-тераси колективног стамбеног објекта. Наиме, оптужени Ћ.Н. је, како то произилази из увјерења Бироа за запошљавање, био пријављен на Бироу за запошљавање од 26.01.2001. године до 25.01.2006. године, што укључује и спорни период обухваћен измијењеном оптужницом. Поред тога, и оптужени Суду није предочио нити један релевантан доказ да је у вријеме када је вршена градња стана, зарађивао новац којим би могао покрити трошкове изградње предметног стана. Насупрот томе, Тужилаштво је пружило релевантне доказе у корист своје тврдње да је оптужени само стицањем зараде од експлоатације наведених дјевојака могао изградити стан ове вриједности... Дакле, оптужени Ћ.Н. није имао стално занимање, нити било који други сигуран и јак финансијски извор средстава, а занемарљива је и евентуална добит коју је имао у току непријављеног рада кафића "Д." јер је према исказу самог оптуженог и исказима саслушаних свједока, кафић радио веома кратко... Стога је Суд на несумњив начин утврдио да је предметни стан оптужени изградио управо од новчане добити прибављене изабљивањем, односно искориштавањем проституције наведених женских особа".

Имајући у виду претходне пресуде, изненађује чињеница да Суд БиХ и у неким другим случајевима, у којима је такође утврђено постојање кривичног дјела трговине људима искориштавањем проституције других лица, **није изрекао** кривичноправну мјеру одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом. Тако нпр. у случају Н., у којем се у образложењу пресуде, као утврђене, наводе чињенице да су оштећене вршиле сексуалне услуге за новац те да су од тог новца оптуженој Н.З. давале један дио. У образложењу се, између осталог, наводи да је "...свједокиња А.А. навела да је дневно имала од 1 до 5 муштерија, да је плаћање вршено З. које она није никада видјела, а њој је новац давала након обављеног посла у ходнику..... да не зна колико је З. наплаћивала за услуге које је пружала, али наводи да су јој неки корисници рекли да су плаћали и по 40 и 50 КМ, а један је рекао да је платио 100 КМ...". Друга свједокиња М.А. наводи да је „...код З. ишла и до два пута дневно и зарађивала од 30 до 50 КМ, а З. је остало сваки пут по 10 КМ...“, док трећа свједокиња Б.М. истиче да је „...за сат времена З. наплаћивала 60 КМ, од чега је њој припадало 40, а З. 20 КМ...“. Као и у претходно наведеним случајевима, и у овом конкретном случају се могао, на основу изјава свједока, утврдити засигурно најмањи износ који су оптужени на овај начин зарадили, те примјеном ове кривичноправне мјере исти одузети.

Као што је већ неколико пута наглашено, мотив извршења овог кривичног дјела јесте стицање имовинске користи. Имајући у виду да се тако стечена имовинска корист често улаже у неке легалне послове, поставља се питање **међусобног односа** између кривичног дјела трговине људима и кривичног дјела **прања новца**.

У досадашњој судској пракси постоје два различита става изражена у истом случају. У питању је **случај Ћ.Н.** у којем **првостепени суд** није прихватио квалификацију тужилаштва да се у радњама оптуженог (изградња стана новчаним средствима зарађеним сексуалном експлоатацијом оштећених) остварују елементи кривичног дјела прања новца. У **образложењу пресуде К-71/05** од 25.04.2006. године првостепено вијеће Суда БиХ истиче: "Суд није прихватио квалификацију постављену од стране Тужилаштва Босне и Херцеговине, којом радње оптуженог квалификује као кривично дјело прање новца из члана 209. став 3. КЗ БиХ, јасно имајући при томе у виду чињенице, околности и радње које је предузео оптужени... Наиме, по налажењу Суда уважавајући прије свега радње које предузима оптужени, с којим циљем и намјером, оправданим се темељи да је примарно на страни оптуженог било извршење кривичноправних радњи трговине људима, гдје је, без сумње, врбовањем и изабљивањем, односно искориштавањем проституције оштећених

прибавио имовинску корист у новцу, који је једним дијелом уложио у изградњу стана. У овом случају, по оцјени Суда, кривичноправа радња ... коју је тужилац квалификовао као кривично дјело прање новца, инкорпорирано је у радњама продуженог кривичног дјела трговине људима“.

Међутим, у пресуди Кж-45/06 од 25.10.2006. године Апелационог вијећа Суда БиХ се заузима другачији (исправнији) став. У образложењу пресуде се наводи: „Када је у питању жалба Тужитељства БиХ, ово вијеће налази да се у тој жалби основано указује да је **првостепени суд** погријешио када је радње чињенично описане у тачки 3. измијењен оптужнице и првоступањске пресуде кривично-правно оцијенио као радње које, заједно са радњама из тачке 1. и 2. оптужнице, чине јединствено продужено кривично дјело трговине људима из члана 186. става 2 у вези са ставом 1 и чланом 54. КЗ БиХ. **Ово вијеће прихвата став жалбе да су у наведеним радњама садржана сва обиљежја кривичног дјела прања новца из члана 209. става 2, у вези са ставом 1 КЗ БиХ, те да оно постоји као аутономна кривичноправна цјелина, тј. као самостално кривично дјело које се по својој кривичноправној природи разликује од кривичног дјела из члана 186. КЗ БиХ.** Дакле, иако је оно у функционалној вези са тим дјелом, што је иначе карактеристика дјела прања новца, ипак се оно од њега битно разликује по својим основним елементима као што је радња извршења посљедица, као и по томе што је управљено на други објекат заштите, ради чега се и налази у другој законској глави кривичних дјела (глава XVIII - дјела против привреде и јединства тржишта), па се основано у жалби наводи да је погрешан закључак суда када је наведене радње правно оцијенио као дјело које је истоврсно са дјелом трговине људима из члана 186. КЗ БиХ и које је као такво на основу члана 54. КЗ БиХ укључио у конструкцију продуженог кривичног дјела као једног јединственог кривичног дјела, умјесто да их правно квалификује као посебна кривична дјела учињена у стицају, а што прихвата и ово вијеће“.

Закључак

Процес усаглашавања кривичног законодавства у Босни и Херцеговини са међународним стандардима у области трговине људима, односно са одредбама Конвенције Савјета Европе о борби против трговине људима из 2005. године је у завршној фази (неопходно је усвојити измјене КЗ у Федерацији БиХ што ће бити учињено у наредном периоду). Тиме ће Босна и Херцеговина испунити обавезе на нормативном плану. Међутим, испуњавање обавеза преузетих потписивањем наведене конвенције не завршава се на том нивоу. Босна и Херцеговина мора обезбиједити адекватно провођење свих законских рјешења и адекватну заштиту жртава овог облика криминалитета што надаље значи да правосудни систем у Босни и Херцеговини мора имати довољно капацитета за откривање и препознавање свих облика трговине људима.

Правилно оптуживање, навођење релевантних чињеница и околности, изузетно је значајно за утврђивање елемената кривичног дјела. Не би се смјело десити да тужилаштво, неподношењем кривичне пријаве против корисника услуга жртава трговине људима, аболира исте од кривичне одговорности. Такви пропусти тужилаштва не само да не доприносе спрјечавању и сузбијању овог облика криминалитета, већ подривају повјерење јавности у наш правосудни систем.

Када је у питању тумачење појединих елемената кривичних дјела, значајан број пресуда је показао да постоји неусаглашеност ставова о суштини појединих облика кривичног дјела, која је у тој мјери изражена да једно вијеће не проналази елементе кривичног дјела, док друго вијеће, у истом чињеничном опису дјела и уз исте доказе, аргументовано утврђује постојање овог кривичног дјела. Таква пракса показује да још увијек постоји неразумијевање суштине трговине људима, поготово када се као облик експлоатације јавља добровољна проституција (наведен је случај у којем је занемарена законска одредба према којој пристанак жртве није релевантан за постојање кривичног дјела трговине људима).

Одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом је кривичноправна мјера, супсидијарног карактера, чија примјена је обавезна у свим случајевима у којима суд утврди да је учинилац стекао одређену имовинску корист. Не треба бити посебан стручњак да би се закључило да је у основи вршења трговине људима стицање финансијске добити. То показују и наведене пресуде. Међутим, судови као да заборављају на ту обавезу, те веома ријетко изричу ову кривичноправну мјеру. У тексту је наведена пресуда у чијем образложењу суд јасно наводи новчане износе које су жртве предавале учиниоцима, али на крају не изриче ову кривичноправну мјеру.

Наведено указује да пракса правосудних институција у погледу спречавања и сузбијања трговине људима не само да не уважава међународне стандарде у овој области, већ не уважава ни национално законодавство. Један од разлога таквог стања могло би бити недовољно познавање истог, али и непостојање развијене судске праксе у овој области. Стога смо у претходним дијеловима рада, поред пресуда из Босне и Херцеговине, навели и примјере “добре судске праксе” из земаља у окружењу, али и пресуде судова у Бразилу, као и Међународног суда за бившу Југославију у Хагу. Наведене пресуде садрже тумачења појединих елемената кривичног дјела у вези којих у домаћој судској пракси још нема примјера или их има веома мало. Оне би требале дати одговоре на поједина питања која се јављају или ће се јавити у вези са примјеном кривичног дјела трговине људима.